

KALANGYA

ALAPITOTTA
SZENTELEKY KORNÉL

SZERKESZTIK:
SZIRMAI KÁROLY és DRASKÓCZY EDE

1940. április

IX. évf. 4. szám

TOMÁN SÁNDOR: A noviszádi árvíz	145
HAVAS ENDRE: Egyedül (vers)	151
Dr. KOSZICS MIROKO: A Vajdaság ma és holnap	152
RAJCSEV—KRISTÁLY: Munka... .. .	158
MATUSZ GYULA: Aranymezőben kellett volna jönnöd (vers)	163
SZEGEDI EMIL: Lélekvesztő (kis-regény)	164
ILLÉS SÁNDOR: A tűz kihunyott	175
DUDÁS KÁLMÁN: Korutavasz (vers)	181
HAVAS KÁROLY: Öreg ház a csirkepiacon (regény-folytatás)	182
IRODALMI SZEMLÉ:	

KÁZMÉR ERNŐ: *Soós László: Kormorán; — Köves Tibor: Csá-
vargók menetrendje; — Vladeta Popovics angol tanulmá-
nyairól* 187

JUGOSZLÁVIÁBAN

Egyes szám ára . . .	10 Din.
Negyed évre	30 Din.
Félévre	60 Din.
Egész évre	120 Din.

MAGYARORSZÁGON

Egyes szám ára . .	1'50 Pengő
Negyed évre . . .	4'50 Pengő
Félévre	9'— Pengő
Egész évre	18'— Pengő

Cena: Za celu godinu Din. 120.— pola godine Din. 60'— 3 meseca Din. 30'— Pojed. broj Din. 10'—

A NOVISZÁDI ÁRVIZ

A noviszádi árvizkatasztrófát el lehetett volna kerülni. Minden emberi számítás szerint nem kellett volna bekövetkeznie ennek a borzalmas pusztulásnak, ha illetékes helyek könnyelműen nem intézik a város ármentesítésének ügyét. Ez ma már tény és nemcsak a sajtó, s a közvélemény képviseli ezt az álláspontot, hanem hivatalos helyen is ugyanez a nézet. Erre a legjobb bizonyíték Noviszád város képviselőtestületének április 9-én megtartott közgyűlése, amelyen maga dr. Petrovics Milos jelenlegi városelnök is követelte a vizsgálat elrendelését és a felelősök megbüntetését.

Nem célunk e helyen vádolni, sem valakit felelősségre vonni. de vannak dolgok, melyek fölött nem lehet napirendre térni, s amelyeket nem szabad elhallgatni.

Minden iskolázott noviszádi, aki valamit is törődött városa helyzetével, tudja, hogy az meglehetősen alacsonyan fekszik. Ott ahol ma Noviszád város belterülete 2.200 holdon felépült, valamikor a Duna árterülete volt. A városnak csak néhány olyan pontja van, amelyek a legmagasabb vizállás esetén a Duna szintje felett állanak. Ezt természetesen elsősorban a város ügyeit intézőknek kell tudniok és ennek megfelelően intézkedniök. Annál is inkább cselekedni kellett volna, mert az 1940. áprilisi árviz nem az első a város történetében. Régebbi szerencsétlenségekről nem tudunk semmit, az első írott feljegyzések és fényképek az 1876. évi árviz idejéből valók. A hatvannégy év előtti katasztrófa azonban méreteiben messze elmaradt a mostanitól. Noviszád lakossága akkor mindössze huszezer volt, a város határai a mai vasutállomás és fürdő környéke. Nem épült még ki sem a Kis-Limán, sem a Nagy-Limán. A Temerini-, Kiszácsi- és Pirosi-utcák környéke sem terjedt oly messzire, mint ma. Az 1876. évi árviz alkalmával még nem volt vasútja Noviszádnak, de védőtöltések sem voltak a Duna partján, úgyhogy a víz, amely akkor mindössze 637 centiméterre emelkedett, Futak felől a Futaki-utcába, dél felől a mai Vasut-utcába, és a petrovaradini oldalról a szerb püspöki palotáig hatolt. Ez az árviz készítette a város akkori vezetőségét arra, hogy gátat építsen, és így védje meg Noviszádot a leghatalmasabb elem, a víz puszt-

titásai ellen. A világháború utáni városi vezetőségek azt hitték, hogy az 1876 után épült töltések még mindig meg tudják védeni Noviszádot.

Az isteni gondviselés különös kedvezése folytán évtizedekig semmiféle veszedelem sem fenyegette a várost. Ezt azonban nem szabad senki érdeműl betudni. A Duna mellett hatalmas árterületek voltak, amelyek hihetetlen tömegű vizet tudtak elvonni, és így a lakott területek veszélyeztetett volta nem volt olyan nagy. *Az utolsó évtizedekben azután megkezdődött az árterületek lecsapolása, a nélkül, hogy számot vetettek volna a roppant víztömeggel, amely azelőtt a sok-tízezer hold réten akadálytalanul szétömlhetett.* A Duna árterületének ezzel az elrablásával párhuzamosan ugyanis gondoskodni kellett volna a tavaszi és nyári áradások víztömegének levezetéséről. E téren azonban nem történt semmi sem. Az árterületeket lecsapolták, csak most fejeződött be a legnagyobbak, a pancsevői rétnak a vízmentesítése. 80.000 holdnyi területről szorították ki a vizet, pedig itt egymilliárd és 900 millió köbméter vizet talált helyet, az ideinél sokkal alacsonyabb víz-állás idején is.

A lecsapolást nem követte sem a Duna medrének kotrása, sem megieleelő védőgátak építése. De az sem lett volna elegendő, ha ezt helyenkint megteszik, csak ha kiterjesztik a Duna egész folyására. A dunai államoknak kellett volna egységes tervet kidolgozniok és együttes erővel felvenniök a harcot a víz pusztítása ellen. Ha ezt megteszik, biztosan nem következtek volna be azok a csapások, amelyek a Duna s mellékfolyói mentén időszakonként megismétlődnek és évente milliárdos károkat okoznak. A nemzetközi politika azonban eddig igen keveset ért el az együttműködés terén, főcélja inkább a szétválasztás volt, mint a közeledés. Ez az oka elsősorban annak, hogy még mindig nincsen hatásos védekezés az árvízveszélyek ellen. Kulturember életében pl. elképzelhetetlen, hogy egy állam átvágja valamely folyó gátját, hogy a vizet a szomszédos állam területére zudítsa, amint ez az idén megtörtént. Ha ezt egyesek teszik, azokat bíróság elé állítják, vagy még a helyszínen főbelövik. Az államok azonban még ilyet is megengednek maguknak, mint ahogy Románia is tette Magyarországgal. Ez a gondolkodásmód teszi lehetetlenné az árvíz elleni hatásos és eredményes védekezést, s amíg ez nem változik meg, addig minden helyi védekezés csak csökkenti a veszély lehetőségét, de végleg nem hárítja el.

Mindez azonban nem jelenti azt, hogy a noviszádi árvízkatasztrófiának nem lehetett volna elejét venni.

Az Adamovics-telep (azelőtt Darányi-telep) 760 holdnyi területén, kataszteri kimutatás szerint 1450 ház állott az árvíz előtt. Ez

a hétszáz holdnyi terület negyven év előtt még legelő és rét volt, amely semmi hasznát nem hozott a városnak. A multban nagyrészt árterület volt és így homokos talaját mezőgazdasági termelésre nem lehetett felhasználni. Negyven év előtt határozta el a város vezetősége, hogy ezt a területet egyholdas parcellákra szétosztja és bérbeadja a szegény földmivéseknek, hogy azok ott szőlőt és gyümölcsöt termeljenek. A város kezdeményezése szép eredménnyel járt; szorgalmas kezek valóságos paradicsomot varázsoltak a terméketlen homokpusztaságból, amelyen azelőtt csak bogáncs és giz-gaz termett. Noviszád gyümölcspiaca akkor vált ismeretessé messzeföldön, amikor a telepen termett cseresznyét, meggyet, kajszin- és őszibarackot értékesíteni kezdték a gazdák. A világháború befejezése után a város földjéből hétezer holdat felosztottak a dobrovoljacok között, miért is a város vezetősége más oldalon akarta magát kárpótolni. Ezért elhatározta, hogy a harmincéves időtartamra bérbe adott telepeket — bár a bérlet akkor még nem járt le, — megváltatja bérlőivel, és ha azok erre nem hajlandók, a legtöbbet ígérőnek eladja. A telep bérlői ebbe ugyan nem nyugodtak bele, fellebbeztek, deputációztak, de végeredményben mégis a városnak lett igaza s így a szegény telepiek — nyolcvan százalékban magyarok, — kénytelenek voltak kölcsönt felvenni a föld megváltására. A megváltás a városnak hét és félmillió dinárt jövedelmezett. A telepiek, amikor fizettek, abban bíztak, hogy ennek ellenében kapnak is valamit a várostól. Hát arra ugyan várhattak. Annál több jutott nekik a Dunából. Először 1926-ban mutatta meg hatalmát a folyó. De a telepi és városi lakók sorsát intézők ebből sem okultak. *Igy történnhetett meg, hogy 1940. április 2-án, éjféltűán és április 3-án déltűán a Duna piszkos árvájával elpusztíthatta évtizedek erőlesztését, emberek és családok nyugodt életét, verejtékes munkáját s minden reménységét.*

Noviszád városát kétfelől fenyegette az árvíz, amint azt az 1926. évi tapasztalatok mutatták. Elsősorban az ugynevezett felsőtöltés és Futak környékéről, másodsorban pedig a Králya Alekszandra-csatorna felől. A tizennégy év előtti 659 centiméteres vízállás alkalmával a felsőtöltés alig állott ellent. A telepiek gyors munkával nyulgátakat emeltek a töltésen, de gátat emeltek Futak irányában is, mivel itt még töltés sem volt. A víz akkor csak kis területre hatolt be és mindössze 5—6 házat pusztított el. Az illetékeseknek azonban ez sem volt elég figyelmeztetés. A város, illetve az árvédelmi társulat ehelyett a vágóhídtól a kátyi védőgátig terjedő, ugynevezett alsótöltést építette ki hétmillió dináron, pedig itt csak hatezer hold üres földet nyert, ami csak akkor vált megművelhetővé, amikor megfelelő vízlevezető árkokat építettek és szivattyu-telepet létesítettek. Ez újabb hárommillió dinárba került,

de a réti földeket még mindig nem lehet értékesíteni, mert nincs hajtóerő a szivattyu megindításához...

Az üres réti föld megvédésére a város vezetősége, illetve az árvédelmi társulat — ami lényegében egy, — tehát tízmillió dinárt fordított, míg a város lakott területét védő töltések megépítése mindössze ötmillió dinárba került volna. Vagyis: ötmillió dinárral meg lehetett volna menteni a telep 1.480 lakóházát, amely majdnem kilencven százalékban összeomlott, s megtakarítani azokat a milliőkat, amibe a város belterületének az árvíz elől való megmentése került (amit már eddig kifizettek az árvízkárosultak ellátására és fizetni fognak még ezután).

Ez a noviszádi árvízcsapás előzménye. Maga a szerencsétlenség azonban még sokkal sötétebb képet mutat. Az idei kemény tél hihetetlenül próbára tette az Adamovics-telepen lakó szegény népet. A város e külső részében szép számban laktak kisfizetésű állami tisztviselők, alkalmazottak, magánhivatalnokok, iparosok és emberségesen fizetett szakmunkások. A majdnem nyolcezer lakos nagyrészt azonban a legalacsonyabb néposztály alkotta. Fáskamrából »szobává« átalakított nyomortanyán tíz-tizenkét ember élt összezsúfolva, istállókból, ólából készültek a lakóhelyiségek, ahol még ágyrajárókat is tartottak. Akinek vályogházban földes padlója szobája és konyhája volt, az már a jómóduakhoz tartozott. Ezt a szerencsétlen népet, mely rajta levő ruháján kívül legfeljebb ágylát, szalmazsákját és pokrócát mondhatta magáénak, sújtotta április 2-án éjjel után az első árvíz.

A Duna felsőbb szakaszai már márciusban annyira megduzzadtak, mint soha. *A vízrajzi intézetek jelentései mindenkét megdöbbenetettek, de illetékes helyen azt hitték, hogy a víz nem haladja meg a 676 centimétert, ezt pedig elbírják a noviszádi töltések.* Nem számítottak azonban arra, hogy a víz magassága esetleg több is lehet. A noviszádi rendőrség ez év március 29-én hivatalos átiratot intézett a városhoz és a bánsághoz, közölve, hogy Futak felől védtelen a város, a víz egyre nő és onnan katasztrófa fenyeget. Nem tudjuk, mi lett a sorsa a rendőrség figyelmeztetésének — közben intézkedések is történtek, — de mindez nem vehette elejét a veszedelemnek. *Április 2-án éjjel után a Futak felőli gyenge töltést átszakította a Duna árja, amely akkor 696 centimétert mutatott,* tehát jóval többet, mint amennyit a noviszádi töltések elbírhattak. Félreverték a telepi templomok harangjait, és aki otthon volt, igyekezett menteni, amit lehetett. A víz azonban oly hirtelen jött, hogy ezt tulnyomóan megakadályozta. *A legnagyobb baj az volt, hogy a telepi tértilakosság egy részét a város ellenkező végére, a csatornához küldték dolgozni, s így ezek otthon sem voltak, amikor kis vagyontárukra rászakadt a víz.* Másfél óra alatt a telepnek a szombori ut és Duna között levő része majdnem telje-

sen víz alá került, csak a templomok környéke alkotott szigetet ebben a tengerben.

A vízhőmpöly most a szombori vasuti töltést támadta meg. Emberi gondolkodás szerint minden erőt ide kellett volna összpontosítani, mert a vasuti töltés nem készült árvíz elleni védekezésül. Előrelátható volt, hogy ha ezt is áttöri a víz, akkor végpusztulás fenyegeti nemcsak az egész Adamovics-telepet, hanem a város nyugati részét is. De ennek ellenére sem rendeltek ki oda elég munkaeerőt, mert azt hitték, hogy a csatorna felől fenyeget a nagyobb veszély és a telepieket továbbra is a csatornához rendelték ki munkára. *A derék telepi magyarok védték a csatorna gátját és április 3-án egy óraker dnyomta a víz a szombori vasuti vonalat és ezzel megpecsételte az egész Adamovics-telep sorsát.* A víz rohamosan terjedt és délután öt óraker a rendező pályaudvar és repülőtér is víz alatt állott.

Megdöböntő jelenetek között történt a vízzel elárasztott terület kiürítése. Kétségbeesett asszonyok, jajveszékelő gyermekek, gondtór mély-barázdás arcu férfiak akartak menteni, de a víz nem engedte, elsodort mindent és aki nem menekült idejében, az ott-nusztult. *A szegény két kis Horváth-gyermek is ottmaradt a niszkos dradathan. Édesanyjuk már nem tudta őket kihozni a lakásból, s mire a szomszédok segítségükre akartak menni, a háznak már csak a teteje látszott ki a hullámokból. A két gyermek bennfulladt.*

A krónikás nem láthatta mindazt, ami két óra alatt lejárászódott, nem jegyezhetette fel annak a szerencsétlenségnek minden részletét, amely kétezer családot tett földönfutóvá, s nem örökíthette meg azok nevét, akik önfeláldozóan igyekeztek segíteni baihaintott felebarátaikon. Mert voltak ilyenek is, sokan. De saines, hőven akadtak kalózái, rablój is a szerencsétlenségnek, akik csónakon járták be a már elöntött árterületet s a víz alatt levő összedőlő házakból raboltak, nem félve attól sem, ha rájuk szakad. A legnagyobbbrést vályogból, vert falból épült házak pedig percentként kísérteties ropogással omlottak össze.

A szerencsétlenség színhelyétől messzeeső részeken gépfegyverropogáshoz hasonló zai verte fel kedd, szerda és csütörtök éjjel a csöndet. *Három nap és három éjjel tartott, amig ezerkét száz ház összedől.* Nem maradt meg belőlük semmi, csak néhány lécz, és pár gerenda. Ez lesz az az anyag, amit a víz elvonulása után megtalál a gazda, hogy újból felépíthesse házát.

De nem kimélte meg az árvíz a csatorna környékén lakókat sem. Amikor már mindenki azt hitte, hogy a veszély elmúlt, átszakadt a Králya Alekszandra-csatorna töltése is. Április 9-én este tíz óraker megszólaltak a szerb templomok harangjai, kísértetiesen bugott a vészjelző sziréna és percek alatt elterjedt a hír, hogy a Temerini-

ut mellett áttörte a víz a gátat s az áradat a város keleti része felé zudul. Egy óra alatt víz alatt állott a Temerini-utca és csatorna közötti terület nagyrésze. Háromszáz házból kellett menekülniök az embereknek, mindenüket visszahagyva. Itt is a szegény emberek szenvedtek a legtöbbet. Az ő házaik feküdtek a legalacsonyabb területen és ezek a vályogból való házak éppen úgy összedőltek, mint az Adamovics-telepiek. A pusztító víz nem tett különbséget a város nyugati és keleti része között, legfeljebb annyit, hogy nyugaton a sokkal félelmetesebb erejű Duna-árja söpört el mindent, ami útjába akadt.

A telep ujjaépítése, az árvizokozta pusztulás eltüntetése és az új élet kezdete sok munkát, nagy erőt, de mindenekelőtt sok pénzt igényel. Természetes, hogy elsősorban az államnak kell pénzzel a tönkrementek segítségére sietnie, de amit az állam ad, mind kevés, ezért a magánosoknak is részt kell venniök a nagy munkában. Noviszádon a »Házépítő és Önségélyző Szövetkezet« megalapítása nagy segítségére lehet a telepeseeknek, és egyuttal példát szolgáltat arra is, hogy milyen irányban kell folytatni a munkát.

Az Adamovics-telepen, felületes becslés szerint, kb. 25—30 millió dinárra tehető az árvizokozta kár. Nagyrészt magyar emberek szenvedtek, mint Jugoszlávia más vidékein is, ahol az árvíz pusztított. A bezdáni gáttörés pl. derék kupuszinai magyar kertészek munkáját és kis házait tette tönkre. Topolán, Temerinben csak jelentéktelen árkok folynak keresztül, de az ezekben összegyűlt víz is sok család vagyonát pusztította el.

Az 1940. év tavaszán, amikor Európa nyugati részein a háború ördöge üli vad orgiáit, nálunk az áradás tette tönkre az emberek életének vetését.

Tomán Sándor

EGYEDÜL

*Tündérfényt vittél tova,
nem is tudhatom hova;
elomlik már az árny mögött
a magányos unt szoba,
s a Mindenségben ott pörög
a kettőnk vélt otthona.*

*Elszáll a Föld szeliden,
— hűlt helyével még üzen —
a világűrnek peremén
vájít szívem is elpihen;
eltöpped, meghal a remény
a végtelen semmiben.*

*Mondd, mi fájt ez éjszakán
s a mályvaszinű ruhán
mért tündökölt a félelem?
És mért tűnt el azután?
Mindezt csak félve kérdezem
és már suttogom csupán.*

*Szivárvány int boldogan,
halvány egeken suhan;
én meg csak állok egyedül
és nézem hova rohan
a Fény és miként menekül,
kinek üző gondja van.*

HAVAS ENDRE

A VAJDASÁG MA ÉS HOLNAP *)

DR. KOSZICS MIRKO ELŐADÁSA

Dr. Koszics Mirko egyetemi tanár, kiváló közgazdász több hetel ezelőtt Noviszádon, a szabadegyetemi előadássorozat keretében »A Vajdaság ma és holnap« címen érdekes előadást tartott. Fejtegetéseinek nemcsak a tárgynak a napi politikába kapcsolódó időszzerűsége adott jelentőséget, hanem az a körülmény is, hogy az előadó *tárgyilagosan* érintette az ittélő nemzeti kisebbségek problémáit, amit általában az olyan tudósok, akik egyben politikusok is, legszívesebben megkerülnék, vagy lefokoznak harmadrendű kérdéssé. Dr. Koszics, midőn a szerbség szemszögéből néprajzi, gazdasági és politikai képet festett a Vajdaságról, az itt élő nemzeti-ségeket sem eltüntetni, sem mellékes tényezőkként feltüntetni nem akarta, ellenkezően, ritka tisztánlátással igyekezett rámutatni azokra a tévedésekre, melyeket husz év óta a nemzeti kisebbségek kárára elkövettek.

*

Előadását azzal kezdte, hogy vajdaságiaknak nehéz a Vajdaságról beszélni, mert hiszen többé-kevésbé mindenki megvitatta már magában azokat a kérdéseket, amelyeket »vajdasági problémák« gyűjtőnév alatt ismerünk. Nem fog ártani — jegyezte meg — ha mégis alaposabban szemügyre vesszük a vajdasági kérdés alapvető elemeit és egy pillantást vetünk a Vajdaság legközelebbi jövőjére. Dr. Koszics ezután feltette a kérdést: mi a Vajdaság?

— A Vajdaság — mondotta — nem közigazgatási egység, soha nem is volt az. Egyidőben a temesi bánsággal együtt így említették, de sohasem alakult azzá az egységgé, ahogyan mi a Vajdaságot ma elképzeljük és nevezzük, mert 1720-tól már megközelítőleg sem volt szerb jellege. A Vajdaság Bácskából, Bánáttól és Baranyából áll, melyhez én még hozzászámítom a szerb Szerémséget is. A Vajdaság nem politikai valóság, vagy néprajzi közösség, *a vajdaságiak nem külön nép, nemzet vagy néptörzs*. A Vajdaság egy vidék, a legészakibb szerb körzet, amely beékelődik Közép-Európába, helyesebben a magyar-pannon alföld medencéjébe. A Vajdaság földrajzi választóvonal a horvát terület és Erdély között, aminek elsősorban külpolitikai kombinációk szempontjából van

*) A szerkesztőség a cikk több megállapításával nem ért egyet, s különvéleményét fenntartja.

jelentősége. A Vajdaság védi ma a Morava völgyébe, a szerb tartomány szívébe vezető utat.

A továbbiakban dr. Koszics megállapította, hogy a Vajdaság a földkerekség legérdekesebb vidéke, ahol aránylag kis területen igen sokféle nép keveredik. Ehez hasonló táj kevés van a világon (Baltikum, Bukovina, Előázsia).

— A mi nyolcmilliófőnyi szerb nemzeti közösségünk számára azonban — folytatta dr. Koszics — sok a két tarka nemzetiségű vidék: északon a Vojvodina és délen Délszerbia. Ehez még hozzá kell adni nyugaton Boszniát, amely a muzulmán többség folytán szintén az ilyen »nehéz« területek közé számítandó.

Rendkívül érdekes volt az előadásnak következő része, melyben az előadó a Vajdaság néprajzi tarkaságát ecsetelte. Szerinte a Vajdaság *etnikai mozaik*. Élnek itt szerbek (sőt, mint utjabban hangoztatják horvátok) továbbá sokacok, bunyevácok, magyarok, németek, ruszinok, szlovákok, románok sőt még bolgárok is. Ez tehát különleges vidék, melyben gyökeret eresztettek az összes környező néptörzsek. A Vajdaság a *legdélibb* szlovák, a *legészakibb* bulgár, a *legkeletibb* horvát település helye egyidejűleg. Ez a terület mindenki, minden nemzet számára nyitva állt és vonzott (itt van a Duna és a pompás termő síkság), így rakódott le itt többféle náció és így állt elő a néprajzi keveredés.

Dr. Koszics ezután így folytatta:

— Állandóan felmerült és felmerül a kérdés: kié a Vajdaság, mert a politikai viszonyok, a telepítések és az erőszak hatása alatt állandóan változott az arculata. A Vajdaság klasszikus telepítő terület, vándorló népek kikötője, kevertkulturájú, a középeurópai tér egy része, és egy idő óta egy nagy nép kultur-tere. Az utóbbi egyoldalú felfogás. A világesemények fogják megmutatni, hogy az életfér-elméletből valóság lesz-e, vagy álom marad — fűzte hozzá az előadó.

A következőkben a Vajdaság szerepét vázolta a szerbség szemszögéből és kiemelte érdemeit, párhuzamot vonva a háborúelőtti Szerbia és a Vajdaság között. Megállapította, hogy a vajdasági szerbek megőrizték maguknak Középeurópának ezt a részét és lehetővé tették, hogy Szerbia igényt tarthasson erre a területre. Dr. Koszics ezután belemélyedt a Vajdaság társadalmi és gazdasági strukturájának taglalásába és ezzel kapcsolatban a következőket mondta:

— Szociális és gazdasági szempontból a Vajdaság feudális-nagybirtokos terület volt, de az agrárreform lényegesen megváltoztatta ennek a vidéknek gazdasági és társadalmi strukturáját. Megjegyzendő azonban, hogy az agrárreform ellenére a régi rendszer eltűntetése terén még hiányosságok tapasztalhatók, mert a háború előtt az egész vajdasági lakosságnak 38 százaléka volt földnélküli és ma még mindig az egész népesség 28 százaléka (kb. 450.000 em-

ber). Ezek, mivel nincs annyi földjük, hogy abból megélhetnének, napszámos-földmunkásnak szegődnek és így tartják fenn magukat. Noha husz év idő állt rendelkezésre, hogy az agrárreformot teljes egészében végrehajtsák, a földreform keresztülvitele is úgy történt, mint minden másé, amit nálunk végeztek: rosszul. A Vajdaság tipikus alföldi-falusi terület, ahol városok a szó szoros értelmében nincsenek. Városainkban is a lakosság jelentékeny része földművelő. Egy ilyen elsőrendűen alföldi-falusi tájon különös, elitő élet- és világszemlélet fejlődik ki, mely merőben eltér olyan vidékek lakóinak életszemléletétől, ahol nagy és erős kulturális központok vannak.

Jellemzőek azok a szavak, melyeket az előadó a Vajdaság politikai jellegéről mondott. A Vajdaság nagy mértékben etatikus és az államhatalom uszályába kapaszkodó, de — fejtegette tovább dr. Koszics — így van ez mindenütt a világon a gyarmatos területeken. Mert minden a hatóság kegyétől függ (jobb parcellák, nagyobb fizetések, kisebb adók, állami szolgálat, ösztöndíjak stb.) Nem mindenben helytálló az a szemrehányás, hogy mért nem vagyunk harciasabbak, gerincesebbek, miért szolgálunk ki minden uralmat, ez a magatartás szoros kapcsolatban van ennek a vidéknek a természetével és a mi sajtóságos viszonyainkból fakad.

— A Vajdaság külpolitikai helyzetéről ma nem szívesen beszélnek. De őszintének kell lenni... A Vajdaságnak külpolitikai szempontból is nagy jelentősége van. Egyesek azt állítják, hogy csupán »hidfő« egy nagy terjeszkedésben, de ha a Vajdaság tényleg ezt a helyet foglalná el, természetesen nem maradna meg államunk keretében.

Ezekután dr. Koszics áttért a Vajdaság mai helyzetének taglalására. Azzal kezdte, hogy a vajdaságiak állandóan panaszkodnak, hogy »mi, akiknek magasabb kulturája, hagyománya és nemzeti küldetésük van, mi akik 200 éven keresztül őriztük itt a szerbséget, nem tudunk a minket megillető szerephez jutni az államban«. További panasza a Vajdaságnak, hogy a közterhek nagyobb részét viseli gazdaságilag és fiskálisan. Az összes közvetlen adóknak 25, a közvetett adóknak több mint 25 és a földadónak majdnem a felét egyedül a Vajdaság fizeti.

— Ezek a panaszok különösen mostanában hangosak — folytatta. — mert belátják, hogy a szerbek 20 év óta sokat hibáztak. Minden másképpen történt volna, hangoztatják, ha nagyobb befolyásunk lett volna az állami igazgatásban. Az ilyen érvelést rendszert elég brutálisan a következőképpen szoktam félbeszakítani: Nem fontos az, hogy mekkora befolyásunk van az államéletben és a politikai viszonyok irányításában, nem fontos az, hogy mi 100 évvel ezelőtt olvasókönyveket küldtünk Szerbiába, fontos az, hogy most ne abécés-könyveket küldjünk. Ma nem mi vagyunk a legkulturáltabb szerb vidék, ha viszonylag mi vagyunk is a legkulturáltabbak. A baj az, hogy nincs vezetőrétegünk, elitünk. A háború előtt arány-

lag sokkal kisebb volt a száma azoknak, akik magasabb képzettséggel rendelkeztek, de ezek hivebben ápták hagyományainkat és a maguk műveltségét. A háboru előtt az egész Vajdaságban állami szolgálatban volt 50 szerb, megyei szolgálatban 31. városiban 142. szerb községi jegyző volt 72, bíró 9, ügyvéd 85, ügyvédjelölt 24, orvos 35, gyógyszerész és gyógyszerészsegéd 35, lelkész 382, elemiiskolai tanító 640, középiskolai oktató 20. Ma csak Noviszádon sokkal több egyetemi képzettségű polgár él, mégis sokan úgy érzik, hogy akkor (t. i. a háboru előtt) eredményesebben tevékenykedtünk a nemzeti ügyért, mint ma. Ugy is van, de akkor nem voltunk államalkotó, többségi nép, hanem nemzeti kisebbség, amely küzdött fennmaradásáért, létéért és helyéért egy idegen államban. És ma? Ma mi vagyunk a hatalom, az állam a miénk és úgy okoskodunk, hogy ezekután többé nem kell semmiért küzdenünk, nem kell semmivel sem törődnünk, minden gondunk másra szállt át: az államra. Azt mondják, hogy a Vajdaság sokkal többet ad, mint Szlovénia, nemzetileg kevésbé »gyanus«, ennek ellenére a szlovéneknek sokkal nagyobb befolyásuk van az államéletben, a vajdaságiaknak pedig ugyszólván semmi. A szlovének nemcsak a maguk sorsának irányítói, hanem az állampolitikába is döntően beleszólnak. A vajdaságiak tétlenek és nem is kérdezi őket senki.

Ennek a mellőzöttségnek az okait dr. Koszics abban látja, hogy a szlovének külön nemzetiség, külön nemzeti öntudattal. Ők a jugoszláv gondolatot is sokkal többnek tartják közönséges párt-álláspontnál. A szlovéneknek megvannak a maguk külön érdekeik, melyeket együttesen, egy emberként védelmeznek akár klerikálisok, akár liberálisok. Ők egy arcvonalat alkotnak másokkal szemben a külön érdekeik megvédéséért folyó harcban.

Ezután így folytatta:

— A Vajdaság nem egy nép bölcsője. Vajdasági nép nincs. A Vajdaság nem léphet fel Beográddal szemben úgy, mint ahogyan Szlovénia és a szlovének. A vajdasági szerbek nem szállhatnak szembe harciasan Beográddal, mert nincsenek egyedül, hanem mögöttük ott vannak a más nemzetiségű vajdaságiak, (a vajdasági magyarok, a vajdasági németek, ruszinok, románok stb.) vagyis a kisebbségek, akik természetesen bátortalanok más mozgalmak lebonyolításában is. De tovább megyek: a Vajdaságban nincs (és nem is lehet) közös nemzeti öntudat. Tagadhatatlan, hogy bizonyos oldalról erőszakolják valamilyen vajdasági fogalom tudatosítását, de hát ez az akció romantikusnak mondható. De ha volna is vajdasági tudat és ha megfelelő számban akadnának is alkalmas vezetők, a Vajdaság akkor sem foglalhatja el Beográddal szemben olyan álláspontot, mint például a szlovének. Mert legyünk őszinték: Beográd Szlovéniával tartotta eddig sakkban Horvátországot! Ez az egyedüli oka annak, hogy Szlovéniát olyan nagy mértékben favorizálták és ez a magyarázata, hogy Szlovénia olyan nagy befolyáshoz jutott az államéletben.

Dr. Koszics most áttért annak vizsgálatára, hogy milyen eredményeket érhetne el a Vajdaság a szövetségi berendezésű Jugoszláviában. Szerinte a föderatív átalakítást kétféle elv alapján lehet keresztülvinni. Az egyik a tartományi berendezés elve, a másik a nemzetiségi elv érvényesítése. Nem lehet azonban a szövetségi rendszert megvalósítani a két különböző elv összekeverésével, csakis vagy az egyik, vagy a másik alkalmazásával. A Vajdaság azonban nem egységes törzsi és nem nemzeti terület, vajdasági nép nem létezik, mint például a szlovén nép, a Vajdaság csak tartomány, amelyben többféle nemzetiség él. Eszerint a Vajdaság tartományi ujjászervezés alapján legfeljebb csak önkormányzati egységet alkothatna. De láttuk, hogy ezt az elvet elvetették és felállították a nemzeti elvet. A Vajdaság azonban ilyen alapon sem lehet külön egység, mert nem egy néptörzs (mint Szlovénia vagy Horvátország), nem egy nemzet alkotja, mely elv alapján tudvalevőleg az államberendezés átszervezése folyik. Honnan származik akkor az az akció, amely azt igyekszik kideríteni, hogy milyen nemzetiségű: szerb vagy horvát-e a Vajdaság?

Az előadó a kérdés alapos vizsgálata után arra a megállapításra jutott, hogy a nemzeti elv alapján nem lehet a Vajdaság önálló egység, noha az a mozgalom, amely arra irányul, hogy megszabja a Vajdaság leendő határait, ebből az elvből táplálkozik. Szerinte a Vajdaság, mint egész, vagy beleolvad egy sokkal nagyobb népi egységbe, vagy felosztják. Mindez lehetséges, csak az nem, hogy önálló egységként fennállhasson.

Dr. Koszics ezután a világtörténeti események alakulása szempontjából vázolta a Vajdaság helyzetét és szerepét.

— A Vajdaság számára — mondta — amely az ország periferikus pontja és amelyben mi szerbek, — nem mondom, hogy jugoszlávok, mert ez a szó kiment a használatból — csak relativ többséget alkotunk, a külpolitikai eseményeknek döntő hatása lehet. Lehet, hogy a Vajdaság valamilyen hídfő szerepét kapja egy nagyhatalom expanziója következtében, de az is lehet, hogy ék lesz Horvátország és Románia között. Mellékesen megjegyzem, hogy egy nagyhatalom részéről propaganda folyik a Temesi Bánságban, a németiség között, hogy egyesüljenek a Vajdasággal. A világpolitika eseményei és alakulásai tehát igen nagy jelentőségűek lehetnek a Vajdaság számára. Kevés határ marad érintetlenül Európában. Számításba kell venni azt, hogy a népraizi határterületek különböző törekvések hatósugarába kerülnek. S itt három lehetőség adódik:

— 1. Győz a nemzetiszocialista Németország. A németeknek van egy nagyon jó tulajdonságuk: mindenről könyvet írnak. Egy német publicista könyvet írt, amelyben megmagyarázza, mi tulajdonképpen a német »életter«. Az *életterben* a Vajdaság is benne van. Ha Németország győz, akkor a Vajdaság jövője nem vitás.

2. A kommunizmus győzelme Középeurópában. Ebben az esetben is tudjuk, mi lesz velünk, hiszen jól ismerjük, hogyan rendezi a Szovjet az önkormányzatok kérdését. Jön a komesszár! Legfeljebb csak az a kérdés, hogy ez a komesszár Budapestről, vagy Beográdból jön-e. Zágrebból semmiesetre sem — jegyezte meg az előadó, — mert túl messze van.

3. A szövetségesek, helyesebben az angolszász blokk győzelme esetén, mert Amerika tulajdonképpen gazdasági szövetségese Angliának és Franciaországnak, ami miatt Hitler szemrehányást is tett Sumner Welles-nek, ugyanaz a helyzet áll elő, mint volt 1918-ban. Egy alkalommal — folytatta dr. Koszics — itt Noviszádon alkalom volt találkozni *Scotus Viatorral*, a nagy szíáv-barát angol publicistával, aki egyben a Foreign Office középeurópai referense. Scotus Viator elmondott nekem akkor egy dolgot, amiről később igen gyakran szó esett bizonyos tanácskozáson és az angol sajtóban is, amelynek kétségtelenül igen nagy befolyása lesz az eljövendő békekonferencia menetére. Az angol sajtó cikkeiben a legkíválóbb közírók szemrehányást tettek az utódállamoknak, hogy nem tartották tiszteletben a békeszerződéseknek a kisebbségi kérdés rendezésére vonatkozó megállapításait. Az angolszász államokban egyre erősödik az a felfogás, hogy bizonyos korrekkturákra, kiigazításokra van szükség és hogy a kisebbségek helyzetének megjavulása inkább remélhető autonóm testületek, mint területi átszervezések útján. Mivel a békeszerződések vonatkozó megállapításai nem tartattak be, az új békekonferencián ez a kérdés (a kisebbségi kérdés) előreláthatóan újból felvetődik és lehetséges, hogy ez a probléma nemcsak a kisebbségi statutumok, hanem esetleg a határok megváltoztatásához vezet.

— Mi a teendő? — tette fel a kérdést az illusztris előadó és rögtön felelt is a kérdésre:

— Ha már olyan lehetőségek előtt állunk, hogy visszatérhünk az 1918-as helyzethez, nem szabad gyengíteni és szétaprózni a nemzeti erőket a Vajdaságban. Mert utóvégre rólunk lesz szó. És a mi többségünk itt csak relatív. Két dolgot kell keresztülvinnünk:

— Először: saját soraink tömörítését.

— Másodszor: mindazokat a kérdéseket, amelyeknek megoldása reánk hárulik (bizonyára a kisebbségi kérdésre célzott. A szerk.) oldjuk meg mi magunk, és ne várjuk be, míg más oldja meg! A kisebbségeink problémáit már régen rendezhettük volna iskolai és kulturautonómia keretében. Mi vajdaságiak gyakran panaszkodunk, hogy mindabban, amit 20 év óta itt tettek, illetve nem tettek, a szerbek a hibásak. Nem egészen vagyunk igazságosak ebben az ítéletben. Sok függ a partnertől is.

Dr. Koszics a továbbiakban fonák politikai eseteket sorolt fel annak igazolására, hogy gyakran igen magas közjogi méltóságot

betöltő vajdaságiak is a Vajdaság érdekei ellen dolgoztak. Végül a következőket mondta:

— Nekünk az a kötelességünk, hogy jóvátegyük mindazt, amit 20 év alatt hibáztak, vagy elmulasztottak, hogy szabadon és nyugodt lelkiismerettel állhassunk majd az új békekonferencia elé. A Vajdaságban tartós, igazságos egyensúlyi állapotot kell teremteni, hogy az összes felmerülő kérdéseket emelkedettebb szempontból bírálhassuk és rendezhessük, nem pedig hogy vitatkozzunk, vajjon Tavankut horvát vagy szerb-e? Nincs időnk és ami van, azt arra kell felhasználnunk, hogy megteremtjük az együttműködés feltételeit, ha arra kerülne a sor, hogy a Vajdaságot, ezt a jugoszláv vidéket, meg kell védelmeznünk.

Ismertette: **Kass László**

GEORGI RAJCSEV:

M U N K A . . .

Elin Pelin, Jordan Jovkob és Georgi Rajcsev a mai bolgár irodalom három legjobb elbeszélője. Az élő falu életének írói, kik a személyes élmény közvetlen hatásain át tárják föl a falu életét. Elbeszéléseikben a bolgár paraszt a maga falusi természetességében jelentkezik, érintetlen erkölcsi és értelmi világával, nem mint elmaradt néposztály, ahogy a parasztról a nyugati irodalom szól, hanem ellenkezően, mint az élet teljességét birtokló népi személyiség... A paraszt sehol se annyira a népi élet, mint Bolgárországban. Kelet-Európa valódi szellemisége szól hozzánk e bolgár írók műveiből.

Georgi Rajcsev legjobb elbeszéléseinek egyike a — *Munka*.

Hordágyon vitték be a beteget a kórházi szobába. A két fia vitte be. Az orvos csak futólag vizsgálta meg lent, a felvételnél. A fiai is ott voltak. Félősen várták a vizsgálat eredményét. Bár a dolog, állítólag, egészen jelentéktelen — az öreg csak egy rozsdás szegbe hágott. Munkáját nem hagyta abba, két napig nyomorékoskodott, de aztán egyszerre csak leesett a lábáról. Annyira lett sebével, hogy egyenesen ide, a városba kellett behozni és még hozzá

egy ilyen semmiség miatt! A doktor azonban nagyon elkomolyodott. Intett a fiuknak, hogy jöjjenek utána és kint így szólt hozzájuk: — A veszély nagy, lehet, hogy a seb megfertőződött és akkor... Különben ezt most hagyjuk, majd meglátjuk.

Otthagyták hát a kórházban, bár az öregnek ez nem tetszett. Miért költse a drága garasokat és miért menjen veszendőbe a gyönyörű munkaidő, mikor három nap alatt rendbe tenné a sebét a vén Kamena anyó, van annak erre is orvossága!

A bucsuzásnál szigorúan ráparancsolt fiaira: amíg nem jöhet, mindenekelőtt kapálják meg a kukoricát, a kancáról és a lóról meg ne feledkezzenek egy pillanatra se, de legtöbbet törődjenek a pamukkal! Gyomlálják és főként, hogy semmiféle jószág a lábát rá ne tehesse, őrizték, csak őrizték...

Mikor a fiuk kimentek, az öreg nagyon szomorúnak látta a szobát és vágyón kifelé nézett. Anyitott ablakon át meglátta a szelidkék, magas, derülő nyári eget. Egyszerre összeszorult a szíve. Agyába szagatott fájás nyilalt. Szeme elé kitarultak a végtelen, lengedező mezők, a hullámozó zöld kukoricatenger... a munka... A munka, ami most úgy pezsgett a faluban. Ő meg itt van és csak fekszik... És miért? Ő, miért is lépett arra a félredobott, használhatatlan, pusztuló deszkára?! Láta már máskor is, kétszer is félre akarta dobni már. Miért is nem dobta félre már, hogy fej-szé éle alá vegye, hogy szétverje ezer szilánkra, hogy elégjen... Igen, hogy elégjen! És most ime — feküdhetsz és várhatsz... őt, tiz, husz napot is talán!...

Akaratlanul feljajdult: — Istenem, Istenem!...

Mintha valaki a mellére térdelt volna, rászégezte tekintetét és dühösen dörmögte: »Nohát kelj fel, ha tudsz! De nem engedlek ám, nem én!« Elhomályosuló öntudatában nehezen törtek elő a gondolatok és látomások. Szerette volna ezeket jobban megérteni, kívánta őket... de azok elmerültek, elmúltak szemei előtt... Csak egy valami maradt meg belőlük és ezt élesen tudta — a szörnyű távol és a balsejtelmű kacaj... Találkozott velük már korábban is, máskor, életében egyszer, csak egyszer... Igen, ugy van! Mintha sötét fátyol hullott volna le szeméről, meglátta azt az egyszerű, messzi napot. Huszéves volt akkor. Olyan tisztán látja ezt, mintha csak tegnap lett volna. Menekülése az orosz katonasághoz; szenvedései a Balkán-hegység tulsó oldalán, anyja temetése és apja elfagyott lábai... Aztán — szenvedései itt, majd Daj Ahmed-bég visszatérése és a rabföldek kiárulása. De jó volt ez a török, hiába, nagyon jó — Isten nyugtassa meg lelkét. Szíve erejével szolgálta őt az utolsó pillanatig. És mikor az útjára indult, ő vezette elő a lovát. A bég bucsuzkodott az emberektől; szemében csillogtak a könnyek. Majd nyeregbeszállt. De nem indult mindjárt, sarkantyuit a telivér paripa vékonyába nyomva, feléje, az ifjú legénykéhez közeledett, majd megfogta a vállát és így szólt:

— Ivánkám — mert így hívták őt — fiam, Jánoskám, ne félj, gyermekeim. Csak dolgozz, iparkodj, Allah jó — nem hagy el téged.

Aztán elment és el is felejtették. De igen, azokban a napokban mégis történt valami, ami a szegény szolga életét teljesen megváltoztatta.

Egy este, elmerülve az őszi naplemente sugárzásában, kapujukhoz roskadva állott. Nézte a messzi hegyet és a nap utolsó sugarait, sötétedett a határ és sötét volt a lelkében is. Érezte, hogy fiatal, hogy egészséges és erős; a szíve mérhetetlen munkavágy szomját érezte, egész teste égett a dologért — bármily nehézért és meggyötrőért. De mit tegyen? Merre induljon?... El is adná magát, újra szolga lenne, de a faluban senkinek se kellett, senki se keresett szolgát, és hogy elmenjen innen? — és akkor a szegény apja kire marad?

Ugy van... ezen az estén érezte először, hogy valami torakonragadta, hogy valami fojtogatja, ami pusztítja őt... földreperle, megtörite és hahotázott fölötte: »No, állj talpra, ha tudsz. hát szökj talpra!«

Igy megbabonázva észre se vette, hogy valaki észrevehetetlenül megáll a kapujuk előtt. Jobban mondva ő látta a feléje közelgő ökrös-szekeret és hogy az megállott a kapujuknál, de csak akkor világosodott meg előtte mindez, amikor hallotta az ismeretlen ember hangját a kapujuk előtt.

— Hej, te, legényke, él-e itt valami Marin nevű bivalyos?

— Itt... persze... — felelte elcsodálkozva.

— Talán te vagy a fia, az a Jován?

— Hát persze... én vagyok... De miért kérdezed?

Az az ember az ajtó felé surrant és kellenlenül mondá:

— Rámsötétedett. Megkérdeztem a parasztokat, ott, látod... hogy hol hálhatnak meg... ők hozzátok küldtek. Lesz-e hely, hé? Már korán hajnalban mennék!

A legénykében akkor megsarijadt az élet.

— Jó az Isten, bátyóka! Isten hozott.

— Így is, a barmaimmal?

— Találunk nekik is helyet, várj csak!

Aztán nekilendült, hirtelen feltárta a kaput, a tárt kapun át bementek a szekérel, kifogtak... Közben a házból kijött az öreg, az apa. Nehezen, de mankóján mégis odavonszolta magát ahhoz az emberhez és kezefogott vele, kérdezé tőle, ki lenne, honnét való és merre tart? Az ember így válaszolt: messzi, messzi faluból (ez meg is látszott viseletén és beszédén), mondá, hogy a városban járt a vásáron, ott vette a szekeret és az ökröket. Valóban, az alkony mélyéből úgy fehérlett elő a szekér, mintha tisztaluj lett volna. Az ökrök is egészen fiataloknak látszottak, teste-

sek, új kötőfékkal és szép, hosszú, kékderengésű disz volt a homlokukon.

Míg a legényke az ökröket az istállóba vezette, apja a vendéget a házba kíséré. Megvendégelték mindennel, amit csak találtak a házban, elbeszélgetének, aztán lefeküvének. De Ivánnak sokáig nem jöve álom a szemére.

Elsőnek is kelt fel, még pirkadatkor, ment, hogy utánanézzon az ökröknek. Megetette őket és mellettük maradt. Ugy simogatta őket, mint édes gyermekeket, nemcsak kezeivel, a szemeivel is és szelíd, reggelhamvas szókat suttogott nekik. Hej, de régen is látott közről ilyen engedelmes, ilyen drága pajtásokat!

Mire visszatért a házba, a vendég is és apja is felkelt már. Kivilágosodott és az idegen indulni készült. Felállott, vevé a szűrt, mert semmi mása nem volt, aztán kiment. De mikor Jován az istálló felé indult, hogy az ökröket elővezesse, az az ember megállította. A legényke megállott tétován...

— Hát hova is mész te, Ivánka — az ökrökért?

— Há: ... hát nem utra készülsz? — befognék...

— Megállj, az ökrök maradjanak a helyükön, hiszen... nem az enyéme, a tied azok, fiacskám. Daj Ahmed bég küldi őket neked, de meg a szekeret is, no meg ezeket az írásokat is — öt diülönyi szántóföldről. Mindezt neked ajándékozza jó és hűséges szolgálatodért. Üzeni, mondjam neked, jóakarátát ne felejtse és csak dolgozzál, iparkodjál... Semmi mást nem vár tőled.

Bizony, a legényke megkövült helyén, kezében görcsösen szorítva az összehajtogatott írásokat. Apja pedig leemelte mélyen a fővegét és istenfélőn keresztet vetett. Az apja tért először szóra, figyelmeztette őt:

— Ivánkám, csókolj kezet neki, csókold meg gyermekem ennek az embernek a kezét — mert Isten küldöttje ő...

Iván feléje is hajolt és lassan szájához emelte a különös vendég kezét...

Azóta ötven év viharzott el. De annak a napnak emléke élön megmaradt lelkében. Attól a naptól kezdve hitt a jóban és szerencsében. Hívé, hogy Isten keze nyugszik fölötte. És iparkodott. Éjt nappallá téve dolgozott télen és nyáron, fáradhatatlanul, jajszó nélkül... munka volt az élete, öröme és vigasza. Birtoka megkét-szereződött, majd tizszer akkora lett. Fiai és lányai születének; felnövének, munkába fogtak, de ő se nyugtatta kezeit soha! Amit szereztek, megosztá fiainak.

Csak azon csodálkoztak a fiaik is, meg az egész falu, hogy az öreg az udvar első darabját és azt a negyven hold földet, amit Daj Ahmed bég ajándékozott neki — egész teljességében megtartá magának!

— Ezt Isten rendelé nekem, ez az enyém, mondá... ezeken a barázdákon akarom életem bevégezni.

De nem gondolt ám a halálra. Dehogy! Ellenkezőleg, éppen e napokon úgy vélte, hogy a régi napok élednek föl benne, hogy újra huszéves és hogy újra új az élete — új, mint akkor, régen... Hiszen keze, lába ép és a napfény is az a régi. Csak nem teszi ől-be kezeit, hogy elengedje az eke szarvát? Nem... soha!

És szántott, vetett... a telelőket, majd a kukoricát, aztán dohányt. Tavasszal pedig még az udvart is felszántotta hosszában-széltében és pamukot ültetett. Olyan pamukja kelt, mint még soha. Sereglettek is nézésére az emberek; meg-megállottak a kerítésénél, csodálkoztak, elálmélkodtak, bólintgattak és morogtak... nem jót jelent ez... valami előjel ez...

Ó meg csak mosolygott... — Ugyan, emberek! — ez a rendes kéz jele, semmi egyéb!

És lám, ez az eset... milyen aprócska dolog és mégis idejuttatta őt. És csak Isten a vég tudója!

A halál eszébe se jutott. A halál mindig valami iszonyu nagy-nak, valami rettenetes fontosnak tűnt fel előtte. Az csak nem lehet, hogy így... hogy csak vesd le magad és halj meg? Nem, azon a napon majd történnie kell valami végtelenül és elérhetetlenül csodálatosnak... hogy felzokogjanak Mihály őrangyal trombitái... hogy megreszkessen a falu, a mező és az ég...

De este mind bejöttek az orvosok, lábáról levették a kötést, át-meg átvizsgálták sebeit, sugdolóztak, fejüket ingatták. Aztán úgy határoztak — nincs más mentség, a lábat le kell vágni!

Az öreg nem félelemmel, hanem kifejezhetetlen gyűlölettel és dühvel telt el ellenük. Hogy is van... hogy levágják a lábát... és aztán... minek akkor az élet?!

És akkor ő így felelt: — Nem! Soha!...

Reggelre elhivatták a fiait is. Azok is kérlelték, sirva: tedd meg atyuska, hidd el, nem hagyunk el téged, csak maradj közöttünk...

Fiait is gyűlölettel, maró gyűlölettel hallgatta és róluk minden rosszat gondolt:

»Megőrültek ezek mind!... Nem, soha!«

Mikor felnyitá újra szemeit, már csak két fia állott mellette. Ugy tetszett neki, mintha az élőbb csak egy pillanatra hunyta volna le szemeit: de a szájába már nem fehérlett úgy... nem pirkadást lehelt... hanem a napnyugta közelgett...

— Miért álltok még mindig itt?... — zihálta elfulladón. Menjtek dolgoatok után... nem halljátok?... munkára!

Aztán intett egyik fiának:

— Mito, a pamuk... a pamuk, fiacskám, — nyöszörögte... nézd milyen gyönyörűen kivirágzott... mintha hófehér lepkék hamva lepte volna el a tőkét... Megállj! — ne mozdulj! — lihegett... — Elszállanak, mint eget elrejtő fehér felhő! Ó... ó, milyen fehér gombolyagocskák. A magam kezével ültettem őket...

Matusz Gyula: Aranymezőben kellett volna jönnöd

vissza kell térnem... Igen, jövök! Hallod-e? Mondd meg ezt, add hírű, mindenkinek!.. és a pamukot...

Föl akart emelkedni, de keze kinyulott, megrázkódott és az ő ősz feje mozdulatlaná vált a fejalján...

Öregebb fia térdrehullt, befogá atyja szemeit és fölajdult...

Közli: **Kristály István**

Aranymezőben kellett volna jönnöd

Aranymezőben kellett volna jönnöd,
mikor a sárga gyujtoványfű lángol,
s a kék kigyószisz szeliden tekintget,
mikor hűs lomb alá görbed a szelindek
s vad tánccal nem kereng körötted
szaggatva, tépve tűz pipacs-ruhádát;
aranymezőben kellett volna jönnöd.

Nem tarlós ősszel, mikor a szél kavargat
sok nyári lombot megtört derékkal
s a fák kopáran a télbe merednek
s árvtól sikollyal kárognak a varjak.
Nem hoz a szél már illatot se mézet,
az őszi szántón taglózva minden álom
s kósza lépésekkel jár föl-s alá a végzet.

MATUSZ GYULA

L É L E K V E S Z T Ó

(KIS-REGÉNY)

A gyász harmadik hetében Flóra felmondott Menyus Ilonának, aki tizenöt évig cseléd volt Benkő Zsigmond dr. ügyvéd házában.

Ilont nem érte váratlanul az elbocsátás. Mikor az ur négy héttel előbb ágyának esett és a konzilium után Flóra asszony előszedte egy nagy bőrrönd fenekéről a már molyette, régi gyász-fátylakat, Ilon érezte, hogy küldetése dr. Benkő Zsigmond házában, az igazságos Isten akarata szerint, befejeződött. Tudta, hogy nincs segítség. Dr. Benkő Zsigmond hatvanhét éves korában visszaadta lelkét a Teremtőjének. Így olvasta Ilon a kapura szegezett gyászkeletes cédulán.

Flóra asszony, dr. Benkő özvegy huga, ugyanazt a gyászruhát öltötte fel a temetésre, melyet harminc évvel ezelőtt az ura végtisztességén is viselt. Turbánszerű, széles és ormótlan volt ez a divatját mult gyászkalpag a kicsi, ezüst fejen. A kalapon fénytelen fekete gyöngyszemek csüngtek alá lazán. A temetésre feltűnőre kevesen jöttek el. Elfeledett, a nyilvános élettől visszavonult ember volt a megboldogult. Mióta megfordult körülötte a megrendíthetetlennek tartott világ és megváltoztak az országhatárok, dr. Benkő Zsigmond számára az élet is megszűnt. Sehová se járt többé, így aztán régi barátai is elmaradtak tőle, nagyrészüik el is költözött, ki az örökkévalóságba, ki a megmaradt régi hazába. Dr. Benkő Zsigmond a »fehér gyásznak« egyre elviselhetlenebb esztendeit egyedül morzsolgatta hugával, ezzel a korán özvegységre jutott, vértelen és szomorú asszonnyal. Számukra igazán megállt forgásában a világ, nem kelt fel és nem nyugodott le a nap. Megdermedt minden abban a pillanatban, amikor a város, melyben születtek, éltek és valakinek számítottak, hűtlenné vált hozzájuk. Benkő Zsigmond nem akart tudomást venni semmiféle változásról. Számára és huga számára is minden úgy maradt legalább lélekben, ahogy volt. Ott és úgy folytatták az életet, ahol látszólag megszakadt. Az ügyvédi iroda dolgozott úgy, mint addig. Dr. Benkő konokul és eszelősen minden beadványt továbbra is »a tekintetes magyar királyi törvényszékhez« intézett. S ha dühödten visszautasították, azért is és újból így címezte. Eleinte sokan neki adtak igazat. Akkor még bizonytalannak látszott a jövő, a helyzet ideiglenesnek. Minden szóra, minden mozdulatra kétszeresen vigyázni kellett, hogy folt ne essék a nemzet-hűség patyolatán. A kezdeti bizonytalanság azonban lassan kemény bizonyossággá dermedt és dr.

Benkő Zsigmondról városszerte suttogni kezdtek, hogy meghibbant. Az óvatosabbak csak konok, mániákus magyar koponyának tartották, de mindenképpen veszélyes és okatlanul izgága embernek, akivel ilyen zürzavaros időben az esetleges súlyos politikai következmények miatt nem nagyon ajánlatos érintkezni, mégkevésbé barátkozni. Az új uralom azt hihetné, hogy egy szelet fujnak vele.

Hamarosan dr. Benkőnek is észre kellett vennie, hogy kartársai, akikkel délelőtt a törvényszéken, délutánonként a társaskörben szokott találkozni, lassan elmaradoznak. Hivatalos helyeken is egyre határozottabb formában, néha durván éreztették vele, hogy elég volt a tréfából, megváltozott a világ és vagy alkalmazkodik az új helyzethez, vagy szedje a sátorfáját.

Dr. Benkő, akiben megcsontosodott agglegényi indulatok és fajtájának kemény ösztönei is dolgoztak, a teljes visszavonulást választotta. Jómódu ember volt már akkor, apjától is jelentékeny vagyont örökölt bácskai földben, megtelhet, hogy becsukja az irodát. A kliensek lassan ugyanis elmaradtak, ki is merte volna rábizni ügyét olyan emberre, akit mindenütt nyílt ellenszenv fogadott. Utóbb már majdnem minden perét elvesztette. Közbenjárásai nem vezettek eredményre, meg sem hallgatták, mert dr. Benkő Zsigmond rendületlenül anyanyelvén szólt, olyan helyeken is, ahol vagy nem értették meg, vagy nem is akarták megérteni. Hogy konok és cseppet sem leplezett ellenséges magatartásának nem lettek komolyabb következményei ebben a zürzavaros és kiméletlen korszakban, csupán annak tulajdonítható, hogy egyike volt a város legtekintélyesebb, régi polgárainak. A Benkő-család nemcsak céh-mestereket, törvényszéki elnököket, megyei hatalmasságokat, hanem polgármestert is adott a városnak. Egyik nagybátyja az országos politikában is hírnevet szerzett és államtitkárságig vitte. Dr. Benkőt, ezt tudta mindenki, félre lehetett tolni az utból, néma boldoggal el lehetett idegeníteni megszokott környezetétől, mellőzéssel és hideg nyomással meg lehetett keseríteni az életét, de hozzányulni, brutalizálni nem lehetett, mert ez a vérmes, keménynyakú, ibolyaszemű férfi kissé maga volt a város. A régi város.

Kevés megmaradt ügyfelét dr. Benkő átadta egyik kartársának és egy nyári reggelen a házmester leszerelte a kapuról a zavaros időkben gyakran megcsufított, aranybetűs, súlyos márványtáblát, amely két évtizedig hirdette, hogy itt lakik dr. Benkő Zsigmond köz- és váltóügyvéd.

Mikor ezt a táblát bevették, Benkő doktor akkor halt meg először.

Töröltette magát az ügyvédi kamarából, kilépett a társaskörből és mindenféle egyesületi tagságáról lemondott. Negyvenkilenc éves volt akkor. Sehová nem járt, nappal alig mutatkozott. Régi, meghitt barátait és kartársait is, akik behódoltak, kerülte. A nyári hónapokat a birtokán töltötte, ősz elején tért vissza a városba Flórával, a hugával, ezzel a hollófeke özveggyel.

A Benkő-kuria, — így hívták a városiak a házát —, hatalmas tömzsi épület volt a régi gabonapiacon. Kapuja vaspántos barna tölgy, ablakai csucsivben futottak össze és a felső rámaikat, senki sem tudja miért, színes, mart üveglapok fedték. Lehetett vagy tizenöt szobája, ezt mind Benkő Zsigmond és Flóra lakta.

Akik kívülről nézték, dohosnak, sivárnak és szomorúnak találták a házat is és lakóinak életét is. Hogy a falak között mi történt, senki se tudta. Idegen, ettől az időtől kezdve, nem jutott be a Benkő-házba, amely titokzatosan, komor és erős jelképként terpeszkedett a zsivajos térségen. A ház lakóinak életéből kifelé kevés, majdnem semmi sem látszott. Aki akarta és figyelte, az utóbbi években láthatta, hogy nyári, vagy koraőszi langyos estéken, mikor a környék elcsendesedett, kinyílt a sulyos tölgyfakapu és mint két fekete árnyék, kilépett rajta dr. Benkő és a huga. Flóra csak három évvel volt fiatalabb fivéréénél. Mióta férje Prágában elhunyt s Flóra gyermektelenül, egyedül maradt és házajött, állandóan feketében járt. Magas, nesztelenjárásu, széptermetű asszony volt. Keskeny, finom, mosolytalan arca cella-fehéren világított ósdi fekete csipkesáljai közül. Szeme ibolyaszínű, mint a bátyjáé, de fénytelenebb. Karöltve sétáltak. Járásukban volt valami szertartásszerű, kecses gyengédség. Flóra törekeny, vékony bokái miatt bottal járt. A fekete pálca ezüst fogantyúja meg-megvillant a gázlámpák fényében. Szótlanul, tipegve haladtak felfelé mintegy kétszáz lépést. A tér csenevész, megtépázott parkba torkolt. Itt megpihentek, kis ideig álldogáltak és ugyanazon az uton visszatértek. Mesélték, hogy séta közben sohasem váltottak egymással egy szót sem. Nesztelenül libegtek az uton, mint két titokzatos, bársonyszárnyu lepke.

Menyus Ilon tizenötéves mult, mikor elszegődött cselédnek dr. Benkőhöz, Menyus Mihály, az apja, abban az időben másodszor nősült és az új asszonnyal lement Boszniaába egy erdőkitermeléshez. Ilont le akarták rázni a nyakukról és kapóra jött, mikor a másik Menyus-lány, a Krisztina, aki a Benkő-tanyán egvütt élt egy kocsissal, beajánlotta Ilont az uraságnak.

Menyus Mihály, amint megszabadult a lánytól, elutazott és Ilon többé nem látta. Öt évre rá rövid értesítés érkezett a hatóság-hoz, hogy Menyus Mihály egy rakodásnál megsebesült és pár nap mulva meghalt. Ugy mondták, hogy a gerince tört el. Ilon akkor már beletörődött új életébe. Nem volt sem rosszabb, sem keserűbb, mint az otthoni. Később pedig, mikor az ur barátkozni kezdett vele, igazán nem panaszkodhatott a sorsa miatt.

A nagy házban hárman éltek.

A szobák tömegében el lehetett tévedni, de legtöbbször be se léptek. Lezárt, lefüggönyözött, hideg hodályok voltak ezek, összesufolt régi butorokkal, nehéz szőnyegekkel, ismeretlen rendelte-

tású dolgokkal, melyeket évtizedek alatt a Benkő-család tagjai hordtak össze. Ahány Benkő, annyi szenvedély és mindnek a nyomma itt porladt a szobákban. A célszerűség azt kívánta volna, hogy a hasznavehetetlen tárgyaktól, szekrényóriásoktól, egymásba gabalyodó képektől és kárpitoktól megszabadítsák a lakást, de valamilyen iratlan törvény, hagyomány vagy kegyelet nem engedte meg az élő Benkőknek, hogy rendet teremtsenek ebben a zsufolt világban, hogy kiselejtezzék azt, ami az elköltözötteknek életükben kedves volt. A kőpadlós, hatalmas előcsarnok egy régi Benkő vadász-szenvedélyének troféáit őrzi. Tiszteletébresztő agancsok, tarkatollu, üveg szemű madármumiák, örök vicsorgásba dermedt vadállatokponyák, régi kések és fegyverek, olajnyomatu, ódon vadász képek, kirándulások és hetedhétországra szóló régi dáridók fakuló fotografiai ékesítették a falakat. A másik szoba polcain porosodó könyvek ezrei. Karcsulábu íróasztal, porzó és foszlott ludtoll, valamelyik Benkő-ös ereklýje. Azután fél falat beborító festmények és drága drapériák. Máshol üvegfa lu szekrényekben porcellánok és tömör kristályserlegek, melyekhez sose nyul senki. Ezüstök és drága égetett kelyhek, különös, fluoreszkáló csecsebecsék, sápadt üvegek, elefántcsont-faragások, ékes dobozok. Feneketlen szekrényekben, pántos ládákban díszes régi menték, nehéz selymek. Az egyik sarokban pianino és brácsa mutatta, hogy valamelyik Benkő kedvelte a zenét.

A holtak dolgai uralkodtak a házban és lassan kiszorították az élöket. A régi kuria egyre több szobája telt meg a mult emlékeivel, porladó, foszló enyészettel, dohos levegővel, szelekótya holmival. Senki sem mert hozzájuk nyulni, senki sem mert ítélőszéket tartani felettük. Senki se akarta a mult porát lefujni és átrendezni, levegőssé tenni a régi házat.

Benkő Zsigmond úgy gondolta, hogy ha majd megnősül, rábizza a rendcsinálást a feleségére. Neki minden tárgy, minden szöglét szent mult. Végezze az irtást más, akit nem üt szíven léptenyomon az emlékezés és nem köt a hagyományok komor tisztelete. Mindent érintetlenül hagyott s egy szobával arrébb vonult. A kapu alól nyíló irodán, hálószobáján és az ebédlőn kívül más helyiséget nem igényelt a maga számára.

Talán egész élete másképen alakul, ha Flóra nem tér vissza özvegyként. Az urát egy rosszul diagnosztizált tüdőgyulladás pár nap alatt megölte. A temetés után Flóra rögtön vonatra ült és elhagyta Prágát, az »aranyos várost«, amely mindig idegen volt számára kispolgári kedélyességével és láthatatlan, nyomasztó izgulónyságával. Házassága hatodik évében történt a tragédia és Flóra a kegyetlen sorcsapást, mely megfosztotta az álmodozó osztrákba oltott cseh férfitől, soha többé nem heverte ki. Férje családjának marasztalását nem fogadta el, nem akarta, hogy összetörtlen, gyengeségében és asszonyi fájdalomában lássák a »kemény katonavádékok«, ahogy Flóra okkal, vagy ok nélkül férje családját nevezte.

Flóra magával hozta a régi házba gyászának és megszakadt asszonyiségének jeges légkörét. A fájdalom és a néma szomorúság úgy lebegett körülötte, mint fátylainak dus tömege és ráborult alkonyával az egész házra. Az első hetekben Flóra szakadatlanul sirt. A könnyek, melyeket Prágában belefojtott a kegyetlen változás, itthon törtek ki belőle. Szép, finommetszésű arca beesett, bőrét a szakadatlan langyos zuhatag szétmálasztotta. Pár hónap alatt évet öregedett, pedig akkor mindössze harmincéves volt. Benkő Zsigmond türelmes odaadással és gyengéd szeretettel vigasztalta. Tizedszer és ötvenszer is meghallgatta házasságuk tündöklő epizódokból, gyönyörű boldogságból szőtt történetét. Flóra kifogyhatatlan volt új részletek feltárásában. A megboldogultnak egy-egy szavát, mozdulatát, tekintetét álmodozó, cseppet sem katonás, de mégis olyan sok lelkeséget és erőt mutató rebbenését megkapó aprólékosággal festette meg Zsigmond előtt. Utóbb már alig volt egykori életüknek olyan mozzanata, melyet Zsigmond ne élt volna át Flóra lenyűgöző előadásában. Minden születésnap figyelmesség, olaszországi és párisi utazgatásainak bensőséges emlékei, szavak és tekintetek, melyeket bizonyos alkalmakkor váltottak, Richárdnak, megboldogult férjének, kedvelt ételei és napi munkája újra és újra megelevenedtek Flóra elbeszéléseiben. Ennek a szép harmóniának — szokta volt mondani Flóra — vetett véget egy ostoba betegség.

Akárhogy is, de Zsigmondnak is éreznie kellett a tragédia nagyságát és rendkívüliségét. Flóra hajszáléles rajzai és megelevenítő emlékezői azt a végzettségűséget és tragikus elrendeltetést próbálták Zsigmonddal megértetni, mely oly fiatalon jutott osztályrészül.

Akarva-akaratlanul Benkő Zsigmond is cselekvő részesévé vált huga Richárd-kultuszának. Az özvegy szobája tele volt az elhunyt képeivel. Súlyos aranykeretben az esküvői tabló sok katonatisztrel és cilinderes polgári előkelőséggel. Egy másik képen Richárd mint fiatal hadnagy, azután számtalan felvétel egy császári hadgyakorlatról. Velencei és párisi képek, csipkeernyős, kerti felvételek a prágai időkől. Fekete rámában az utolsó felvétel. Azon a napon készült, mikor Richárdot őrnaggyá nevezték ki. Flóra órákig ült esténként ezek előtt a képek előtt, melyek mindegyikéhez tapadt valamilyen emlék vagy történet. Zsigmond valamennyit ismerte már, jobban mint saját életét.

És az emlékezésre kényszerítő képeken kívül ott voltak Richárd személyes dolgai. Egész muzeum. Dohányszelence — arany monogrammal, Flóra első ajándéka, még a jegyesség idejéből. Dupla fedelű, súlyos aranyóra. A tisztikar ajándéka Richárd esküvőjére. Külön Richárd jegyzőkönyve és igazgyöngy kezelőgombjai. Fésűje és tisztiskolai okmányai. Megszámlálhatatlan személyes apróság, melyekhez Flóra a gyász végetnemérő hónapjaiban az emlékezés selyemfonalával lenyűgöző történeteket tapasztott. Könny futotta el a szemét, soká és meghatóan zokogott, valahányszor kezébe vett

egy helykönnyű, arany dombornyomásu meghívót a prágai Tiszti Kaszinó estélyére. Ezen a bálon történt köztük az egyetlen nézeteltérés. Valamelyik mámoros tisz, biztosan cseh sovimisztá volt, magyart gunyoló nótát huzatott. Flóra ezen a tapintatlanságon felháborodva megkérte Richárdot, hogy azonnal távozzanak. Richárd nem értette, nem is érthette meg, miért kell egy ostoba nóta miatt megharagudni és maradni akart. Flóra egyedül indult utnak, halálosan megsebezve. Az első csalódás ingerültségében, mesélte Zsigmondnak, kimondhatatlan megvetést érzett Richárd iránt, de másnap, miután a tisz bocsánatot kért durva tapintatlanságáért, és Richárd is belátta, hogy tiszteletlenül viselkedett feleségével szemben, minden elsimult közöttük.

Hónapok és évek teltek el így. Flóra senkivel sem érintkezett. A házát ritkán hagyta el, akkor is csak azért, hogy a ferencesek közeli templomában vigaszt találjon olthatatlan fájdalomra. Megcsontosodott, s mint egy fekete kristálynak, élei és szöglei támadtak. Számára megállt az idő azon az emlékezetes prágai napon, mikor Richárd meghalt. Világító, annyira nevezetes, ibolyaszín Benkőszemében kialudt a fény. Negyvenéves korában kiapadt, hideg tekintetű, szigorú öregasszonynak látszott agyonviselt gyászruhában, fekete krepp sáljai közt ezüstnyelű, fekete botjával.

Mikor templomba ment, megfordultak utána az emberek és akaratlanul mosolyogtak a furcsa öregasszonyon. Flóra nem vette észre, talán nem is akarta észrevenni a kiállhatatlan pillantásokat. Ment merev, hűvös tartással, divatjamult, hegyesorru, gombos cipőiben, tipegő lépteivel, mint a testet öltött tiltakozás minden ellen, ami legtávolabbról is emlékeztette az élet örömeire.

Az a zsufolt merevség és sokszor oktan hagyománytisztelő, mely törvényként szertartásos magatartásra kötelezte a Benkőket, Flóra visszatérése után nem hogy engedett volna ridegségéből, ellenkezően még szigorubbá és kietlenebbé vált. Mintha a szőke, halott tisz a sok szoba valamelyikében aludna ravatalán és attól tartanának, hogy a hangos szó zavarja kegyeletés nyugalma, Flóra és később Zsigmond is, nesztelenül, szellemként jártak-keltek a házban és hangjukat suttogássá halkították.

A csucsives ablakok felső üvegein beszűrenlő színes fénypászta-
ták templomi hangulatot terjesztettek. Ebben a halk és eseménytelen világban, melybe idegen pillantás sosem hatolhatott. Flóra im-
bolygó, fekete lénye gyászként sulyosodott mindenre. Minden fényt kiölt.

Arról a tervéről, hogy megnősül és családot alapít, dr. Benkő Zsigmond minden vívódás nélkül lemondott. Flóra megérkezése után. Józanul, jogászai ridegséggel építette fel magában a »védeke-
zést«. Egyszerűen kegyetlennek és testvéritlennek találta azt a gondolatot, hogy huga ragaszkodó gyászában idegen asszonyt hozzon a házba. Idegent és vidám, fiatal nőt, akit nem kötnek

a Benkő-ház titkos törvényei. Flórának akarva-akaratlanul el kellene viselnie az idegen teremtés jelenlétét és alkalmazkodnia kellene ahhoz az új rendhez és élethez, amelyet a ház új asszonya parancsolna. Egy életét temető és egy életét építő nő nem férnének meg egymás mellett veszedelmes nézeteltérések nélkül. Dr. Benkő nemcsak érzelmileg, hanem jogilag is irtózott minden rendellenességtől magánéletében.

Flóra, bizonyára akaratlanul, elkövette azt a hibát, hogy sohasem érdeklődött fivére magánélete iránt. Nem tartozott rá és sokkal jobban lefoglalta saját tragédiája, semhogy egyszer is kérdészködött volna. Zsigmond nem beszélt róla s Flóra különben is illetlennek találta a kíváncsiszkodást és az avatlan beavatkozást mások ügyeibe. Zsigmond berendezkedett az agglegényi életre. Az özvegy pedig igyekezett hasznossá tenni magát. Hamarosan átvette a ház irányítását, sokat dolgozott olyan konok odaadással és önfeláldozással, mintha bűnökért vezekelne.

Első dolga volt, hogy elbocsátotta az iszákos házmester-párt és helyettük ideiglenesen a tanyáról hozatott be egy markos nap-számos asszonyt alantas munkák elvégzésére. Már a második hónap végén elégtétellel és öngazoló büszkeséggel jelentette fivérének, hogy számottevő megtakarításokat ért el. Bebizonyította, hogy a cselédek évek óta meglopták. Kinosan pontos és minden jelentéktelen részletre kiterjedő elszámolásaiban és katonás jelentéseiben volt valami homályos célzás arra, hogy ime mennyire más-ként folynak a dolgok, ha hozzáértés öröködik a ház anyagi és erkölcsi rendje felett.

Zsigmondnak is el kellett ismernie, hogy házában példás a rend. Flóra észrevétlenül pontosságra kényszerítette fivérét is, ezt a darabos, hányaveti és szeszélyes férfit. Lassan, következetesen, de kitapinthatatlan módon kialakított kettejük viszonyában valamilyen szertartásszerű, de mégis magától értődő és meghitt rendet.

Ebédhez például mindig a nagy ebédlőben terítettett, melyet Zsigmond azelőtt, a régi világban csak olyan kivételes alkalmakkor használt, mint a névnapja, mikor barátai felkeresték és felköszöntötték. Flórának az volt a véleménye, hogy az ilyen apró különbségek szépitik az életet és ezek a formák teszik egymástól elütővé és különbbé az embereket. Az asztalnál ketten ültek csupán, de étkezéshez finom porcellánokat és a régi családi ezüst evőeszközöket használták. Flóra ült az asztalfőnél. Abban, hogy az étkezéshez még a legnagyobb elfoglaltsága idején is átöltözött, Zsigmond szokatlan, de vonzó nagyvilágiságot látott. Flóra csukott, bő, fekete ruhát viselt, mely dus redőkben omlott le magas, vékony alakjáról. Haja a homlokán gondozottan hátrasimult, hogy tarkója körül dus, barokk kontyban tornyosodjék. Füleiben nagy feketekövű gyászfüggők és nyakában egy drágaköves aranykereszt, ez volt minden külső dísz, melyet magának engedélyezett. Ahogy leült és végigtekintett a hatalmas, a szoba homályában szinte eltűnő asz-

talon, mintha egykori prágai gálaesték vendégkoszoruját üdvözölte volna finom és rebbenésszerű fejmozdulattal. Benkő Zsigmond eddig nem sokat adott ilyen külsőségekre. Flóra nem kis meglepetéssel állapította meg, hogy fivére mozdulataiban tulteng a paraszti hányavetiség. Széles lendülettel nyitotta ki az ajtót. Kemény és döngő léptekkel járt. Félszegen, vidékies szervilizmussal emelte meg a kaplapiját, de szemciben, ha indulatba jött, kemény brutalitás villogott. A kisváros teszi oktanul nagyhanguvá és darabossá az embert. Ez volt Flóra véleménye.

Zsigmond rohamos gyorsasággal alakult át. Hogy tudatos volt-e ez az alkalmazkodás Flóra hangtalan és fájdalmas lényéhez, nem lehet tudni. Sokkal inkább kell hinnünk, hogy az átváltozás észrevétlenül, öntudatlanul, hosszú idő alatt zajlott le Flóra egyéniségének és tiszteletreméltó lényének gyengéd, de állandó nyomása alatt.

Szokássá vált, hogy Zsigmond az étkezés megkezdése előtt tiszteletlenül kezetsókolt Flórának. Az özvegy halkán imádkozott az asztalnál és Zsigmond ilyenkor veleérzően lehajította a fejét. Ebéd után bucsuzásnál Flóra mindig homlokon csókolta fivérét. Zsigmond pedig gyengéden átölelte. Flóra ezután szemlét tartott a házban, utasításokat adott és visszavonult szobájába, ereklői közé álmodozni. Zsigmond megfigyelte, hogy újból és újból előszedte és átrendezte asszonyi élete féltett muzeumát. Időnkint hosszú, száraz betűivel végetnemérő leveleket írt Prágába Richárd anyjának, vagy két sógornőjének. A leveleket, melyekben újból hitet tett sose enyhülő fájdalomról és a halálon tui is ragaszkodó szerelméről Richárd iránt, hűségesen felolvasta bátyjának.

A halottra való szakadatlan emlékezés és az a különös kultusz, melynek Flóra volt önostorozó papnője és Zsigmond néma hívője, észrevétlenül mélyrehatóan megváltoztatta kettejük életét. Zsigmond idők multával egyre határozottabban érezte, hogy Flóra mindazt a féltést és rajongást, gondoskodást és szeretetet, melyet valaha Richárd iránt táplált és nem teljesíthetett ki, öfelé sugározza. A csodálatos szertartások Flóra szobájában, midőn az özvegy multbarévedő önkívületben, könnyek között idézte Richárd képét és szellemét, Zsigmondot eltéphetetlenül és felmagasztosultan szívsó együttérzésben hozzákapcsolták hugához. Ugy érezte magát, mintha egy titkos szekta tagja volna. Noha Flóra sohasem beszélt leplezetlenül Richárddal való testi kapcsolatairól, Zsigmond megfigyelte, hogy egy-egy tárgy érintése, mely valamilyen vonatkozásban Richárdé volt, az özvegyet villogó izgalomba hozta. Ilyenkor fuldokolva, átforrósodva, olyan lenyűgözően áradozott a multól, mintha földöntúli látomásai volnának.

Flóra alázatosan szolgálta Zsigmondot, egyben formák betartására és külsőségek tiszteletére kényszerítette. Mindenben igyekezett kedvébe járni, gondolatait is ellesni. Előfordult, hogy Zsigmond

este elmaradt, ilyenkor nem hunyta le a szemét, aggódva virrasztott s csak akkor könnyebbült meg, mikor a kapu csapódott és hallotta Zsigmond ismerős lépteit. Nem kérdezte, hol csatangolt. Ugy tett, mintha nem is vette volna észre távollétét. Zsigmondnak, különösen keserű csalódása és önkéntes száműzetése éveiben, nem volt terhére Flóra anyáskodó szigora, szertartásos rendszeretete, gyengéd formában megnyilvánuló asszonyi erőszakossága, melyvel akarátát keresztülvitte. Megszokta, mint a társtalanságot.

Mikor Menyus Ilona belépett a szolgálatba, Flóra nem a régi házmesterlakást jelölte ki számára, hanem a folyosó végében, a konyha mellett, az urasági traktushoz tartozó kis szobát rendezte be Ilonnak, hogy közelebb legyen, ha hívják. Ilon tizenöt éves volt, fejlett, de meglehetősen gondozatlan és elvadult lény, teljesen tájékozatlan a háztartás tudományában. Megilletődve járt-kelt a nagy házban, eleinte még a konyha színes cementköveire is csak úgy mert lépni, hogy előbb levetette papucsait. Asszonyát csodálta, az ural csak ritkán találkozott, szemtől-szembe legfeljebb akkor látta, mikor ebéd és vacsora után kihordta az edényt.

Flóra különös türelemmel és jóindulattal nevelte a lányt. Nem ereszkedett le hozzá, szó sincs róla, betartott bizonyos társadalmi »távolságot«, de az is igaz, hogy már az első perctől kezdve nem úgy bánt Ilonnal, mint »közönséges cseléd«-del szoktak. Szigorú volt, de nem esett a tulkapásokba tévelyedő igazságtalanság bűnébe Ilonnal szemben. Flóra figyelmet, tiszteletet, odaadást, testi tisztaságot követelt tőle, a munkában pedig lelkiismeretességet. Ha utóbb kinössá is vált, az első hónapokban a lány szívesen hallgatta a véget nem érő oktatást és magyarázatot.

Menyus Ilon igyekezettel tanult.

Legmélyebben és legelőször az a tartózkodó, halk modor hatott rá, ahogyan gazdái egymással érintkeztek. Szép és gyengéd szavak rebbentek köztük, amihez Ilon otthon nem szokott hozzá. Eleinte nem is tudta ésszel felfogni, hogy emberek élhetnek együtt szitkozódás és örökös veszekedés nélkül. Ezután a ház tiszta rendje nyugtázta le, az órapontos beosztás és a bőség, mely minden szögletből sugárzott. A fegyelmet, a szüntelen és pontos tisztálkodást, Flóra aprólékos, szigorú oktatásait, a szobák rejtelmes homályát, az ismeretlen rendeltetésű tárgyak bűvös vonzását és asszonya rejtelmes zárkózottságát is megszokta. A munka nem fárasztotta, de nem is volt tulsok. Igaz, hogy engedély nélkül nem hagyhatta el a házat, de vasárnap részt vehetett a kora reggeli misén és a délután is az övé volt. Ilyenkor, mint a többi cseléd, kiment a kúrtba bámészkodni.

Gondja semmire sem volt. Fizetését nem vette ki, Flóra őrizte és ő vásárolt neki ruhát, cipőt, fehérneműt. Lassanként mindennel ellátta, amire szüksége volt, azonfelül, hogy minden régi,

tarka holmiját, melyeket a gyász óta ugysem viselt, szintén neki ajándékozta. A cselédszoba szekrényében egyre gyűlt a sok limlom. Ilon »gazdagnak« érezte magát, s utóbb maga is szenvedélyesen gyűjteni kezdett, mint egy hangya. Elrakott minden haszontalanságot, ami nagytakarításoknál a fiókokból előkerült és urnője ki-selejtezett, szemétre dobott.

Második éve szolgált már a házban, amikor észrevette, hogy Benkő tekintetes ur különös módon érdeklődik iránta. Ebben az időben már egyedül végezte az egész felszolgálást, és miközben a tálcával körüljárt, előbb Flórát, majd az urat kínálva, Zsigmond lopva végighuzta ibolyaszemének sugarát keményfaragásu paraszt-arcán, erős fiatal karjain és keblein. Egyre leplezetlenebbekké, egyre kíváncsiabbakká váltak ezek a pillantások. Bujkált előlük, egyszer a tálcát is majdnem kiejtette a kezéből, mikor felszolgálás közben Benkő doktor, mintha véletlenül történt volna, erősebben hozzáfért. Szerencse, hogy Flóra nem vette észre ezt a kis bizalmaskodást.

Benkő Zsigmond, úgy látszik, elvesztette az eszt.

Ilon egy este észrevette, hogy valaki csoszorog szobájának a folyosóra néző ablakai alatt és nyilván beles hozzá. Éppen vetkőzött és félmeztelenül állt a fényben. Más nem lehetett, csak az ur. Riadtan oltotta el a lámpát, s dermedt izgalomban hallgatózott. A rejtélyes látogató elosont, de akárhogy is mesterkedett, Ilon hallotta léptei halk nesztét. Rettegve gondolt arra, hogy Flóra tekintetes asszony megsejt valamit, és akkor szedheti sátorfáját. Ettől kezdve Ilon sötétben vetkőzött és nyugtalanul aludt. Napközben Benkő Zsigmond nem mutatkozott. Néha feltűnt a kertben, tétlenül tett-vett, bámészkodott, a fák rügyeit vizsgálta, vagy arrébb rugott lábával egy kődarabot. Ilon jól látta, mire megy ez a mesterkedés.

Az ur mindig elkapta Ilon félénk pillantását. Egy szemvillanásig tartott csupán, de Ilonnak komisz melege lett tőle. Flóra fenséges nyugalommal ült az asztalnál, úgy látszik semmit sem vett észre abból a különös játékból, amely egy idő óta némán, de szenvedélyesen viharzott körülötte. Benkő doktor egyre vakmerőbben élt vissza a helyzettől. Mikor a lány mellé került a tállal s Flóra nem láthatta a mozdulatot, hozzáfért vagy megsimogatta. Ilon mukanni sem mert, úgy tett mintha nem venné észre a kedveskedést. Benkő úgy intézte, hogy ezek a magafeledt, kis bizalmaskodások, jelentéktelen és tartalom nélküli mozdulatoknak tűnjenek, Ilon nem tudott tiltakozni ellenük, őszintén szóiva nem is volt tisztában igazi értelmükkel, azt hitte, hogy ezek hozzátartoznak a szolgálathoz. Semmi kára nem származott gazdjára barátkozó játékból. Jól is esett, s ha urnőjétől nem fél olyan nagyon, mulatott volna gazdáján, aki már kimerészkedett a konyhába is, olyankor, mikor a huga ereklýéivel foglalatосkodott a szobájában. Mindenféle úrtűgyet felhasználт a kilátogatásokra és unos-untalan akadt valami kívánsága, ami miatt a lánynak be kellett hozzá menni. Ilyenkor barátságosan elbeszélgetett vele. Ilon egyre bátrabban viselkedett, néha már ka-

cagni is mert a tréfákon. Csobogva, hangosan, nekihevílten nevetett. Benkő megállt és fénylő szemmel nézte a friss életet, mely úgy hullatta kacagását, mint egy virágzó, fiatal fa tavaszi szélben a szirmait.

Micsoda más volt ez a nyílt tekintetű, erős lány Flóra jelenszerű fájdalmas lénye mellett, vörös és kék rongyaiban, meleg husával, egyre több fényt villantó szemeivel.

Flóra nem engedte meg Ilonnak, hogy a házban cselédmódon dalolgasson. Fájt ez a lánynak, de nem lázadt ellene. Egyetlen tilalom volt. Benkő egyizben meglepte Ilont, amint a kert végében, a fásszin falának dőlve, kicsorduló örömmel énekelt egy akkorában divatos, érzelmes dalt. Cikornyás, csomós fahangja lángot vetett és megszépült a szíves igyekezetben, ahogy a nap felé fordított arccal beleénekelt a nyári kékségbe, mintha angyalokkal diszkurálna. A következő vasárnap, mialatt Flóra a templomban ájlatoskodott, Benkő előkereste okarináját, az egyetlen zeneszerszámot, mellyel valahogy bänni tudott, és tapogatózva, szentségtörően, de kierőszakolt egy kuruc kesergőt a cserépsipokból.

Ilon jól hallotta a tiltott trillákat, az elnyújtott siró hangokat és megtelt néma ámulattal.

Ilyen apróságokkal édesgette magához Benkő doktor Menyus Ilona szívét. Ilon szerette a nótát, lefekvés után, csukott ablaknál megtelt a szobája füledt, zenei epekedéssel. Vasárnap délutáni kirándulásain rendszerint felszedett valamilyen új nótát a ligetben. Pünkösdkor tüzoltómulatságot rendeztek a szabadban. Ilon is »befizetett« és akkor táncolt igazán életében először legénnyel.

Az izgalmas délutántól kábult volt a feje, a fülében még ott harsogott a rezések egethasogató csinnadrattája. Benkő is észrevette Ilon szilaj izgalmát és érthetetlen nyugtalanságot érzett. Ezen az estén történt, hogy Ilon nem oltotta el a lámpát, mikor lefekvéshez készülődött. Kicsattanó kedve volt, kibontotta a haját, énekelt, kényeskedve, lassan huzta le a bluzát és lopva az ablakra tekintett. Csak a nyugalmas éjszakát látta, de érezte, hogy Benkő doktor furcsa szemei ott világitanak a fekete fátyol mögött.

Hogy Flóra észrevett-e valamit Zsigmond megalázó szerelméből, nem tudjuk. A ház megszokott rendjében semmi sem változott. Ilonnak legfeljebb csak az tűnt fel, hogy egy idő óta urnője mind sürribben tűnik el szobájában, és egyre több időt szentel emlékeinek. A konyhában is egyre kevesebbet mutatkozott. Igaz, hogy Ilonnak már nem is volt szüksége irányításra. Jókedvűen, pontosan végezte megszokott munkáját. Szabad idejében a kertet ápotta, este régi képes újságok történeteit olvasta, és várta, míg az özvegy szobájában végetér az esti szertartás és kialszik a fény.

Akkor halkan beosont Zsigmondhoz.

(Befejező rész következik)

A T Ű Z K I H U N Y T

Olyan volt nyugaton az ég, mintha duhaj, részeg legények megbicskálták volna. Folyt a vére meghasadt testéből, ráhullott a fákra s a tanyákra. Az éjszaka settenkedve kuszott végig a barázdákon s meglapult bennük, mint az ürge.

Tehenek ballagtak haza a legelőről. Jóllakottan, nagy hassal lépkedtek a harmatos füben és farkukkal csapkodták a legyeket. Kutya ment utánuk lomposan és egy legényke.

Székely Pista bácsi fatönkön ült és a falu felé meresztgette szemét. De nem sokáig nézelődhetett már, mert a falut lassan megette a sötétség, s a feléje futó utat is felitta. Csak a tűz pislogott előtte, amelyre gallyat és száraz falevelet turt a lábával.

Az öreg Székely bácsi rég nem volt a faluban. Kint lakott a tanyán, mely egy sárgaföldes, egyablakos szobából állott. Az ablaknak sem volt üvege. Már két hónapja nem járt odahaza. De nem is akart. Harcban állt az övéivel.

Nehéz gondok ették. Mindentől elvonták. Olyannyira, hogy már a napokat sem tartotta számon. Valójában nem is törődött velük. Csak folyton magát marta. Pedig nem volt érdemes. Benn, a faluban, ugyis azt mondták, hogy megtébolyodott. Tébolyodott ám... De káromkodni sem érdemes. Nem hallja senki, nem törődik vele senki, csak a fia jár ki hozzá néha, este, lopva. Az ismerősök nem jönnek. Messziről nézik csak, ha erre akad dolguk, hogyan ül a tűz mellett, néha átvirrasztva egész éjszakáját. »A vén számar« — mondogatják. — »Őrzi a földet.«

Hát persze. A földet őrzi. Az övét őrzi. Az őrzi, akinek van.

Itt él kint — már két hónapja.

Nappal az akácosok árnyékában alszik, éjjel tüzel. Hadd lássák, hadd mondják: Székely Pista vigyáz a földre. Hadd mutegassák: Ni, ott a láng, tüzet gyújtott az öreg.

Hát!... A földjén van, ki parancsol neki? Már eltüzelte az

őcska kerítést is, meg egyetlen székét. Kivágta az egyik elszáradt akácját, azt is rádobta a tüzre. Hadd zabáljon. Még a földet is rátenné, de azt nem lehet elégetni. Ha rátenné, rákaparná, a láng elaludnék.

Tüzelt az öreg Székely és rágta a bajsztát. Farát már elnyomta a tuskó. Néha átdőlt a másik oldalára, lábát mozgatta, felkelt, körüljárta a tüzet s hordta a gallyat. Kevés a tüzrevaló, de még lesz egypárszor — morfondált.

A tűz körül való settenkedései közben észrevette, hogy éhes. Volt már máskor is éhes, amióta kint élt a földön, de erre sohasem fordított nagy gondot. Krumplit sütött. Előbb az övét, azután a szomszédét kaparta ki a földből. Éjszaka mindig. Mert nappal nem égett a tűz. De kenyér is kellett volna. Legalább egy darabka. Az sincs, csak ha a gyerek kijön.

— Még most se gyűn az a bitang — dohogta maga elé. De azért nem volt mérges. Egy cseppet sem. Pedig tegnap sem volt kint a fia. Hát tegnapelőtt? Hm, tegnapelőtt... Talán akkor se. Már régen volt, s az ilyen öregember esze nem arravaló, hogy...

— Mért nem arravaló? — kérdezte most már hangosabban, mérgesebben. Hát mirevaló az esze? Nem háborodott ő meg. Azért, mert nem adja a földet? Az ő földjét... Nem adja! S aztán? A ház nem kell, az az asszonyé. De a földet nem adja.

— Soká gyűn — vörösödik el. Ez az asszony szele. Az puhatgatja ellene a gyerekeket is. A lánya nem is jött ki hozzá soha. Csak a gyerek. Az is bujkálva, nehogy megtudják. Mert az mégis csak az ő vére. A leány már Bollók-vér. Szakasztott a felesége... — Dögöjjenek meg!

Ezt hangosan mondta. De az utolsó mondatot visszaszívta. Visszaszívta és helyesbitette: Ne dögöjjenek meg, no...

Hanem a tűz elalszik, ha nem dob rá. De mit dobjon? Az a nyirkos fa csak füstöl, már alig lehet mellette megmaradni. Bedöcögött a szobába. Kis istálló volt valamikor, amikor még Székely Pista lovat is tartott. Ide kötötte, ha szántotta a földet. De most már nem volt lova, a kocsí ott porosodott a fészker alatt a faluban, az asszony házában. Neki nincs már ott semmije, csak a subája a szekrényben és az ünnep'ője a csizmával. Azt is ki kell hozni, mert lassan már ősz lesz és beszorul az istállóba.

Ősz lesz... Ez megborzongatta. Őszkor is itt él majd? Ami-

kor esik az eső, nyirkos lesz a föld és a kis istálló nyitott ablakán bedudál a hideg szél. Vagy váljon meg a földtől?

Mély barázdák szaladtak végig az arcán. Az asszony azt akarja, hogy adja el a földet. Két hold földje van csak, közel a faluhoz. Ennek a kisdarab földnek barázdáiban sorvadt el az ereje. Ez volt minden öröme, bánata. Ezt adja el? Mert Bollók Marcsa, a felesége házat akar venni a piactéren? Azért? A házat azt nem bánja. Adják el, vegyenek másikat. De az ő földjét nem adhatja el senki, mert az övé. Csak az övé. Ő vette. A hegyekbe járt érte dolgozni. Szombat este hozta mindig a pénzt, félrerakta, revelte a gyerekeket, s gyarapította a földjét. Először csak kis parcella volt. Dinnyét ültetett bele. Később lovat is vett, fuvarozott. Most már két holdja van. Ezt nem adja...

Rakott a tűzre és nézte a lángot. Milyen szép a láng. Tűzímádók voltak az ősei. Talán innen maradt benne is valami nagy csodálat a tűz iránt.

Most, ahogy ott ült, szinte látta a házat is. Nem az asszony házat, hanem a piactéren a cserepes házat. Amit az asszony akar megvenni. Mi a fenének neki az a nagy ház? Mert a lánya egy suszterhez akar feleségül menni? Veje persze szeretne szép, cserepes, fehérkiblis házban lakni. A mellékből műhelyt lehetne csinálni... És csütörtökön csak kirakodnának az ablak elé, a piacra és árulnák a fehér papucsokat. Meg a szandált.

Az is eszébe ötlött, hogy a veje csizmát is csinálhatna neki. Szép csizmát, amiben vasárnap délelőtt misére járna. Délután is felhuzhatná néha. Hiszen ugyse mehetne ki már a földre, ha eladnák. Igaz, hogy a veje szépen keresne. Egész nap varrná a szebbnél-szebb papucsokat, szandálokat, cipőket. Az ablakba is kitenne egypár aranyozott papucsot, hadd lássák a járókelők. Mondának is: »Ni, Székely Pista veje, a suszter. Vegyünk mán no egy pár papucsot. Olyan szépet csinált a multkor is a Rozi nének«.

Mosolyra derült az öreg Székely arca és ebben a pillanatban nem is haragudott. Mire haragudjon, kire haragudjon?...

Már késő lehetett, el is álmosodott, amikor megjött Pista fia. Már pelyhedzett a szakálla. Amolyan kamasz-féle, serdülő legényke volt. Kis batyut cipelt hóna alatt.

— Jóestét! — köszönt oda apjának és ujjával kalapja felé bö-

kött. Az öreg azonban nem köszönt vissza, mert hirtelen ismét harag öntötte el. Nagysokára szóló csak mérgesen és reszelős hangon:

— Soká gyütté!

— Soká.

Kisideig hallgattak. Fia mellé ült és most szótlánul együtt néztek a tűzbe. Nem is gondolkoztak semmin. Csak ültek és nézték a hamvadó lángokat.

— Oszti mé? — kérdezte végre az apa.

— Hát azé . . . mert nem birtam gyünni. Eljegyzés van ott-hon. Ked nem is tuggya?

— Nem tudom hát.

Ismét mély hallgatás fészkelődött közéjük. Csak a tűzredobott fa sercegett a lángok fogai között.

— Hunnan tudnám?

Megpiszkálta a tüzet, aztán:

— Nem is bánom. *En nem bánom...*

Ezt már nyomatékosabban tette hozzá és behuzta nyakát a bekecsbe. Fia is. A fehér fejkendőbe csomagolt batyu ott hevert közöttük a földön. Az öreg néha végighuzta rajta a tekintetét, aztán hirtelen elkapta. Biztosan élelem van benne. Kenyér és más is, mert nagy a batyu, hasas. Mi lehet benne? Most már nagyon éhes volt. Szinte zugott a feje a nagy éhségtől. Ki kellene bontani a batyut, de ő nem teheti, míg nem szólnak. Majd a fia kibontja. Megmondja majd, miért jött és mit hozott. Öneki semmi köze a batyuhoz. Még akkor sem, ha neki hozták és a fia hozta.

A gyerek észrevette az öreg érdeklődését a batyu iránt. Lassan lenyult és odatolta eléje.

— Enni hoztam.

Székely Pista bácsi oldozgatni kezdte a batyut, de nem nézett arra.

— Mi van benne?

— A vacsora. Kinyér, meg déli maradék. Csirke van a bögrében . . . Édesanyám küldte.

Székely Pista hirtelen elengedte a bögre fülét.

— Ki küldte?

— Édeszlém . . . Eddig is mindig az küldte kennek.

— Mindig?

— Hát...

— Akkor nem köll... Vidd vissza... Mondd neki, hogy nem kell az ő főztye... Inkább nem eszek semmit, de ez nem köll!...

Ismét csendben üldögéltek. A tűz pislákol, a gyerek rádobott párdarab hulladékot.

Székely Pista bácsi keze azonban újból a bögre felé tapogattott a sötétben, amíg a lángok nem éledtek fel. Megtalálta a kegyeret is. Kanál is volt. Lassan előszedte bicskáját, térdére tette a bögrét és megkóstolta. Aztán megette az egészet. Ki is törölgette utána. Tisztára. Nagyon jól esett neki a csirkepaprikás. Bajuszát is megtörölte kabátja ujjába.

Ahogy visszatette a bögrét, puha ruhába akadt a keze.

— Ez micsoda?

— Inget is hoztam, meg gatyát, hogy huzzon ked mán tisztát...

— Azt ki küldte?

A gyerek nem szólt semmit. Nem akart beszélni, de az apja nem is várta a választ. Tudta, hogy ezt is a felesége küldte. Hát mégiscsak gondol rá. Akkor talán mégsem ő hiesztelte szélkében a faluban, hogy az öreg Székely megtévelyodott. Szereti az az asszony. Talán jót is akar...

— Oszt milyen eljegyzés vót? — kérdezte halkán. A suszter? Az gyütt megkérni?...

— A suszter. Az gyütt és virágokat hozott, meg jegykendőt. Szép ember. Azt mondta, hogy a piactéren üzletet lehetne nyitni. Szép üzletet. Többet hozna, mint tiz hold föld. Szép papucsokat tud csinányi. Meg édesapámnak csizmát. Azt mondta, hogy az a csizma semmi, amelyik a sarokban van. Majd ő csinál kennek csizmát, olyat, hogy no...

— Azt mondta?

— Azt...

— Aztán azt is mondta, hogy többet ér az ő mestersége, mint tiz hód föld?

— Azt is...

— Hogy mondta?

— Hát így.

— Hmm. Oszt té elhiszed azt?

— El.

Hallgattak. A gyerek pakolni kezdett. Az inget és a gatyát

kitette az apja mellé s a fatönkre terítette. A bögrét bekötötte a kendőbe és felállt.

— Várj már — szólt oda az öreg. — Vidd ezt a gatyát is.

— Hát nem veszi föl kend?

— Nem... — s elgondolkozott. — Nem veszem föl. Hun vegyem föl? Meg is köllene mosakodni. Majd főveszem otthon...

Felállt. Hóna alá csapta az inget és elindult a gyerek után. Három-négy lépés után azonban megtorpant. A tűz jutott eszébe. A tűz, amely már két hónapja világítja meg az éjszakát és hirdeti, hogy Székely Pista vigyáz a földjére. A tűz... Azt nem lehet itthagyni. Hogyan hagyja itt?

Visszament és rokkant térdrel turta rá a földet. A láng megrettenve húzta vissza nyelvét. A parázs még szikrázott, pislogott, de a föld betemette.

Lassan bandukoltak az éjszakában. Székely Pista bácsi néha néha visszafordult. De nem világított semmi. Már nem is tudta, hogy hol volt a tűz, a jel. Már nem látszott belőle semmi. Szívében sem maradt semmi harag. Kihunyt a láng, elaludt a tűz. Csak két ember ballagott az éjszakában. Az egyik hetyke legényke, a másik magábaroskadt öreg ember, akinek könnyes volt a szeme. A tüzet siratta...

Illés Sándor

KORATAVASZ

*A tél kiroppant s elszökött
a kazlak derekából.
A felhő a tócsák között
tükröt les s belebámul.*

*Indul a vízi ballada
a békák pihent száján,
fénylik az ünnep harmata
a barkák kamasz szárán.*

*Döngnek a frissen vert falak,
az ól előtt tyúk kárál.
Hol nap szorul, a kert alatt,
cikáz öt virgonc bárány.*

*Gazdátlan üzenet szalad,
bomlik a fák friss kontya,
fölé a levegő szabad,
nagy zászlaját kibontja.*

*A táj üzen a nap iránt,
jelez, hogy indul újra
az élet: hogy az új nyitányt
ezer virág-kürt fújja.*

*A test még lomhán fölfigyel,
a vér is meg-megpezsdu! —
csak a léleknek nincs mivel
ébredni: hallgat restül,*

*hol a gyűlölet, és vele
bombák és lángok! pernye!
ott a léleknek nincs helye —
futna: de merre? Merre?!*

DUDÁS KÁLMÁN

(Tét, 1940.)

ÖREG HÁZ A CSIRKEPIACON

— REGÉNY —

Irta Havas Károly

A KÖNYVEK

A fiu még alig pötyögött rendesen, már tudta, hogy könyv is van a világon. Mindent összetépett, ami csak a kezeügyébe akadt. Összetörte az apró figurákat, amelyeket anyja hozott és titokban becézve simogatott. Ráhagyták. Egyszer valami könyv került a kezébe. Ott feküdt egy kis asztalon, piros vászontábláján aranyosan csillogtak a betűk. A gyerek felkapaszkodott az asztalig, magához rántotta a piros-arany csodát és zsákmányával elbújt egy sarokba. Apja szivarozva olvasott, de ahogy a fia megkaparintotta a könyvet, abbahagyta s boldogan összemosolygott a feleségével, mert a gyerek lassan lapozgatni kezdett és ujjaival rá-rábökött az oldalakra.

De hamar elunta ezt az egyhangú mulatságot. A papírlapok halkán susorogtak és ez a kis zaj már felébresztette rombolási vágyait. Az egyik lapot jól megmarkolta és egyetlen rántással kitépte. Utána boldogan felnevetett. Diadalmas örömmel árasztotta el a pusztítás, ez a rejtett és feltörő érzés. Ez töltötte el akkor is, amikor leszakította a függöny zsinórját, letörte a falovacska fejét, földhözvágta a csöpp fehér kutyát. Boldogan nevetett most is és új zizegő lap után nyult. De a szinte átszellemült mosolygás ráfagyott az arcára. Apja és anyja egyszerre ugrott hozzá s egyszerre szólt rá, szinte elfulladtan.

— Nem szabad, *könyv!* A könyvet nem szabad bántani.

Igy hamar megtanulta, hogy a könyvet meg kell becsülni. Órákig is elüldögélt és nézte, hogy az apja olvas. Nem tudta, hogy ebben mi lehet a különös varázs. Apja hallgatott, szivarozott, a

könyv lapjai halkan zizegtek. Kedves zene volt ez. Apja néha ránézett a könyv fölé, s szeliden rámosolygott. Ugy érezte, hogy a szemei ilyenkor nagyon jók. Anyja másként olvasott. Néha ölébe ejtette a könyvet, és félig lehunyt szemmel maga elé zümmögött. A fiu olykor szinte félt a könyvektől. Milyen más lett apja is, anyja is, ha könyv volt a kezükben.

Még nem tudott olvasni, és a könyv máris valami mesészerű, csodálatos dolog volt előtte. Alig döcögött, s már vastaglapu, eltéphetetlen képeskönyveket nyomtak a kezébe. Gyerekkora óta beléjeidegződött, hogy tisztelni kell mindent, ami könyv. S ezért ama kevesek közé tartozott, aki nem szaggatta szét a vastag, tarka piros-kék lapokat.

Csak az iskoláskönyvek riasztották vissza a betűtől. Nem szerette őket. Unalmasak voltak, egyhangúak. És mégis meg kellett tanulni, kívülről tudni. Ezt nem szerette. Makrancoskodott. Egyszer az egyik könyvét odavágta a sarokba. Anyja nem sokat beszélt. Felvette s odatolta elébe.

— Ez is könyv, — jegyezte meg mosolyogva. — Igaz, hogy számtankönyv, de azért nem baj. Rosszul jársz, ha nem barátkozol meg vele.

De nem barátkozott meg. A számokkal sem. Amikor csak könyvhöz, nyomtatott betűhöz jutott, olvasott. Furcsa olvasás volt ez. Mindig elbujt. Egyedül akart lenni olvasmányával. Csak akkor tudta élvezni a betűt, ha nem érezte magán valakinek a szemét. Szégyelte magát, ha egy-egy részlet megkönnyeztette, s azt más is észrevette.

Nemcsak élte, hanem látta is a könyvekben leírt dolgokat. Néha azt képzelte, hogy a hangokat is hallja. Apja nagyon vigyázott, s elvett tőle minden könyvet, mely szerinte nem gyerek kezébe való. Anyja csak mosolygott az ilyesmin.

— A gyerek úgy sem érti.

Pedig korán megértett mindent. Hamarabb tudott a világ dolgairól, mint ahogy kellett volna. Sokszor nagy keserűség bántotta. Összekeveredtek benne a dolgok. Olvasmányain át megtanult gyűlölni, ítélkezni.

Apja néha elbeszélgetett vele az olvasott könyvekről, s na-

gyokat nevetett, mikor a fiu komoly arccal magyarázgatni kezdte a furcsa összefüggéseket, amiket csak képzelete talált ki.

Ahogy nagyobb lett, s az öreg háznak furcsa élete mindjobban beléivódott, könyvei új értelmet kaptak. Egyre keresgélte az emberek között azokat, akik hasonlítottak a könyvekben leírtakhoz. Nagy hősök, vitézek, híres rablók nem voltak az öreg házban, de annál több szegény, elesett ember. A gyerek megérezte, hogy a szegénység egyforma, akár a könyvben írják le, akár az életben látja, csak a valóság nyomorusága jobban fáj! Ebben az időben kezdtek rá furcsán nézni a hosszú udvar emberei. A fiu ugyanis többször szomorú és sajnálkozó pillantással vizsgálta őket, s azok azt hitték, hogy nézése bántó, lenéző. A fiu ezt néha elpanaszolta egyetlen bizalmasának, a hosszú nőt furcsa lánynak is, aki kinevette.

— Ne olvassál annyit, ugyis azt mesélik a fiuk, hogy meg fogsz bukni, mert az iskolában is csak a könyvdein jár az eszed.

A gyerek sértődötten tiltakozott. Az iskola más, s a könyv is más. A lány jól mulatott rajta. Nagyobb volt, magasabb, idősebb, érettebb. Meg lány is volt. Becézgetve simogatta az arcát.

— Péter! Péter! Mondom, ne olvass ammit. Ugy berzenkedsz, mint valami regényhős.

A gyereket bántotta a szó. Regényeket nem volt szabad olvasnia. Apja egyszer elverte, mert a »13-as számú bérkocsi titka« kilenc kötetével, a legforróbb nyárban, fellopódzott a padlásra és napokig senki nem tudta, hogy merre kószál. Véletlenül fedezte fel az egyik szomszéd cselédje. Sikongatón verte fel az udvart, hogy Péternek valami baja van. Mentőexpedíció indult érte a padlásra. Ott találták porosan, égő arccal a kilenc kék-borítékos kötetet, amelyeket kárörvendező diadallal vittek le az anyjának.

»A 13-as számú bérkocsi titka« minden detektívregénynél vadabb és kavargóbb meséjű volt. A gyerek éjszakákat álmódott végig cselszövő hercegekről, égő házakról, nagyszerű rendőrökről és még nagyszerűbb becsületes emberekről. Most már a becsületes embereket kereste és egészen belekavarodott ebbe a kutatásba. Nem látott becsületes embert. Voltak jó emberek és voltak rossz emberek, de olyant sehol sem talált, aki feláldozta volna magát azért, hogy mással jót tegyen. Megpróbálta, hogy miképpen lehet ezt csinálni. Egyszer odaadta az uzsonnáját az iskolában egy sze-

gény gyerekeknek, akiről tudta, hogy soha nem hoz magával semmit. Egy percig nagyon jó érzés töltötte el. Utána azonban éhes lett és egész délig mérgelődött, hogy miért osztotta el az uzsonnáját. Végül is belátta, hogy nem tud jó lenni.

A hosszú lány — olvasmányai hatása alatt — mindinkább álmai királynőjévé vált. Mert mind többet és többet olvasott lányokról, asszonyokról, akiket szerettek. A szerelem valami szép és mégis visszarettentő dolog lett az elképzelésében.

A fiuk esténként furcsa dolgokat meséltek. Ahogy ott kuksolt mögöttük valamelyik eldugott padon, úgy érezte, hogy ezekről a dolgokról ő többet tud, mint az udvar valamennyi gyereke, mert ő többet olvas. A csunyaságokról azonban nem olvasott soha. Így azt hitte, hogy valami tévedésnek az áldozata. Azt már ugyanis megtanulta, hogy a könyv más, és az élet is más. A fiuk esti suttogó beszélgetései egyidőre elfordították figyelmét a könyvekről. Ekkor már néha meg-megbicsaklott a hangja, és különös borzongás futott át testén. A korán érett fiúnak a kíváncsiságával kutatót a nagy titkok után, de visszariasztották az udvar gyerekeinek csúf beszédei. Nem akarta ezeket a dolgokat megismerni és éjszakákon keresztül álmatlanul hánykolódott.

Anyjának feltűnt a sápadtsága, s beesett, karikás szeme. Egyszer kézenfogta és átvitte az öreg doktorhoz. Az vizsgálgatta, megkopogtatta a tüdejét, s hümmögött. Aztán kiküldte a szobából. Mikor anyja kijött, a fiu úgy érezte, hogy titkos-furcsán vizsgálgatja.

— Lassan felnősz már Péter. Előbb-utóbb nagy fiu leszel. Azt mondja a doktor bácsi, hogy többet kell tornáznod és küldjünk tánciskolába. Akarsz tánciskolába járni?

Péter hevesen tiltakozott. A tánciskola egyáltalában nem tetszett neki. Az iskola már magában is ellenszenves volt és az olyan iskola, ahol lányokkal kell forogni, még inkább. Az esti suttogó beszélgetések során többször esett szó a tánciskoláról. A fiu ezekből a beszélgetésekből úgy érezte, hogy a tánciskola veszedelmes hely. Este az apja sokáig nézte, aztán rámosolygott.

— Félsz a tánciskolától, Péter?

— Nem, apa. De most, a szünidőben szeretnék elolvasni néhány könyvet, amit te adtál.

— Nagyon ravasz vagy, Péter. Csak azért akarod ezeket ol-

vasni, mert én adtam? Elolvashatod, telik az időből, de délután megyünk a tánciskolába.

Rideg és ijesztő hely volt a tánciskola. Nagy, hosszú terem, a szélén kopott bársonypadok, amelyeken a nagy hőségben el-kókadtan üldögéltek a lányos mamák. Valahol egy hegedű cincogott, egy zongora lármázott és egy pocakos, mosolygóképű kis emberke harsányan dirigált. A lányok úgy álltak egy csoportban, mint valami ijedt nyáj, s a fiuk úgy keringtek körülöttük, mint a kiskutyák, amelyek szeretnének betörni a riadt nyájba, de félnek. Péter, akit az apja valósággal odalökött a pocakos, mosolygó kis emberkéhez, riadtan huzódott el az egyik hosszú bársonylóca legvégére, ahonnan az első órára valósággal ki kellett rángatni.

Az első óra csupa gyötrelmet hozott. A lányok mind ügyesek voltak, a fiuk között sok az ügyetlen, de a legfélszegebb Péter volt. Szégyelte magát. Bolondságnak tartotta, hogy felnőtt emberek — már pedig ő is annak tartotta magát, — hegedűszóra, zongora-muzsikára, meg egy kis, pocakos ember bakugrásos dirigálására össze-vissza keringenek.

Nem szerette megfogni a lányok kezét. Izzadt volt. Az idegességtől, az izgalomtól s a hosszú teremben uralkodó nagy hőségtől is. El is mondta a hosszú leánynak. Ez azután minden este külön táncórát adott neki. Halkan zümmögte hozzá a dallamot és valósággal vitte Pétert magával a már éjharmatos fűvön. Csofálatosan szépek voltak ezek az esti táncórák! Minden olyan könnyű volt és minden olyan szép. A lány hajából különös illat szállt fel s a félhomályban vakító fehérén villogtak a fogai. Péter tánc közben egyszerre odahajolt fehér arcához, s önkéntelenül megcsókolta félig nyitott száját. A lány egy pillanatra hozzaborult, aztán nyersen ellökte.

— Soha többet nem táncolok veled — mondta sirós durcúsággal. — Olyan vagy te is, mint a többiek.

(Folytatása következik.)

IRODALMI SZEMLE:

K ö n y v e k

SOÓS LÁSZLÓ: KORMORÁN

(Regény. I/II. Franklin-Társulat, Budapest.)

Az artistaélet jó megfigyelésével és tartózkodó lírájából kicsorduló szépségével rokonszenves regénynek, az »Almieri-trió«-nak írója: Soós László új regényt írt. Első regénye tiszta hatására való emlékezéssel olvastuk a másodikat, a »Kormorán«-t, amelyben megpróbál ismét újat, szokatlant adni, ezúttal a repülők világából és a közelmúltban lezajlott spanyol testvérharccal kapcsolatos próbavilágháborúról. A regény több szempontból figyelmet érdemel. Elsősorban elbeszélői modoráért, ahogy a valóságot, az élet-szerűséget lírába mártja és közérthető, egyszerű eseményeit erősen tulozva, sokszor az önkívületig fűti. Erre a modorra tulajdonképpen nem is lenne szüksége. Részletei, apró megfigyelései, hangulati mondanivalókból fakadnak. Ezekben a valószínűséget nem is kellene kihangsúlyozni és a kézzelfoghatóság sugárkörébe vonni. Alakjai, akiket a mai léleklátás freudi elemeknek szemszögéből elemez és elsősorban lelki mozzanatait fejtí szét, ugyancsak érdekesek és a fiatal regényíró keményebb próbák elől kitérni nem akaró erőfeszítésének figye-

lemreméltó technpróbája. De mert eseményei valószerűek és alakjai mégis inkább lelki, mint fizikai portrékat láttatják, nem kerülhette ki azokat az egyenetlenségeket, amelyek nem a téma bizonytalanságából, hanem inkább a témának mindenáron újszerű megmutatásából fakadtak. Mi értjük a fiatal író és rokonszenvvel kísérjük törekvését, hogy a mai világbalanszban ne haladjon az előtte járók kliséi nyomán, hiszen pilóta-regényhőse, aki »suhanó kődvonalak suhanó levegőkékijével ölelkezik«, házaink sivár falait és a cementhalmait, ami felett naponta elrepül, már bőrtönül érzi.

Az első kötetben, hőse: Robert Holborn még ködös, az író modorának mesterséges ködgomolyagába burkolt, tulságosan érzelmekre ráizolt, bizonytalan járásu, céltalan nagyvárosi alak, akinek tulajdonképpen három élménye van: az aszszony, az éjszaka és az eső. Az eső mindennél fontosabb. Nincs a regénynek eseménye, hangulati képe, ami ne esőben ázna. A regényíró az eső költője és az eső szerelmese. Nem is tudunk hozzá mérhető, hasonló lírikus hajlandóságu regényíróról, aki az esőnek annyi zizegő árnyalatát, homályos, apró cseppekkel szitáló nagyvárosi hangula-

tát adná. Késő délután van. Egy barátja lép be hozzá: »Miféle szél és eső hoz téged ide?« »Igen szép idő van — egyezik bele Louisi — olyan csendes kis eső«. A cukrászdából jön ki Helénnel. A terrasza alá becsurog az eső és a hosszan elnyúló dobogó-deszkák magukba itatva, az erdőt sirják. Este a sötétben nyitott ernyővel jött át a kerten és a lámpa fénye »apró, fehérén izzó körtékké világította a cseppeket«. A szerelem is eső! »Tudod, olyannak érzem magam belül, mint egy szomorú, elhagyott kertészlet. Eső hull a tájra, fúj a szél, leveri a leveleket és a fák virágait. És ha te nézel rám, olyan, mintha egyetlen csillag nézne belém s meleg ragyogásba színesedne tőle«. A második kötetben Robert Holborn már pilóta és egykori, városi élete, »a kávéházak, büffék, villanyszínes, rikító zsi bongása helyett a hidegarany hajnali szürkület« várta. Kétül és kétfedele vadászgépek között, baszkisapkás és overallos szerelők szaladgálnak, motorok zugnak és huzalok sugárzomhataga feszül a hárfázó szélnek. Mig az első kötetben az eső a minden, addig a másodikban a repülőgép és a repülőgépteknikája, lírikus aláfestésében is valóságos szemléltető, iskolászerű magyarázás triplexüvegekről, cellonlapokról, akkumulátorokról, dugattyúgyűrűkről. Az író ragaszkodik ahhoz a szándékához, hogy az olvasót mindehhez éberen tudja tartani. Regényírói tudati felöltségében a repülőtéri, repülőtechnikai ismeretet zsongó szóáradatba, fény és árnyközötti lebegésbe, valami átlomközi állapotba vonja. A szóból kép, a képből szóornamens

válík, a gáttalan mese helyett valószínű kompozíció — az összeillesztés ragasztó enyvét sokszor érezzük — valami abból a költői akrobatizmusból, amit már az »Almeiri trió«-ban is észrevettünk s amivel bátran, kitartóan, szinte imponálóan lendül az elbeszélés törvényeln át, anélkül, hogy mondanivalóit egy mélyebb problémakör áramkörébe vonná.

Több leírására azonban emlékezni fogunk. A regény sodrásába szőtt spanyol harc térnek napsütötte képei, az andrevolai uccákra zuduló napsugár és a tétlenül kószáló Louisi hadnagy strandi délelőtti, a tenger és a homok világa, ezerszín orkánja olyan plasztikus és olyan erőteljes, mintha Cézanne természetimádásának forrása ömlött volna beléje. Ez a pár oldalas leírás a jól látó szem gyönyörködése lázára mutat és az író tisztábban állítja elénk, mint érdekes regénye megannyi szétfolyó részlete. Általában: a regény nagyobb felkészültségű munka, mint amit mutat és ha kamaszosan rokonszenves korszerűsködésében sok is az új, az eredeti gondolkodás, szándékának mondva csinált körülményessége, tulis zített izgatottsága, ideges lobogása még nem gyúlt fényt és nem is lobog messzire. A kiadó lektora sokat lendíthetett volna a regényen. Hosszadalmasságának, ismétlődéseinek a huzás, az itt-ott rövidebbre is fogható leírás csak hasznára lett volna.

KÖVES TIBOR: CSAVARGÓK ME-
NETRENDJE

(»Nyugat«-kiadás, Budapest.)

Szellemes könyv. Írója szellem-történeti utalást és a jámbor adat-gyűjtést ösztönös biztonsággal ke-reüli ki. Egyetlen, okosan hangsúlyo-zott szándéka csak az utazásról írni. Irodalmunkból ez a műfaj hiányzik. Legújabb írónk, így Cs. Szabó László, Márai Sándor és Fejtő Ferenc utikönyvei ugyan ar-ról a kísérletről tanuskodnak, hogy az idegenbe bolyongásban nemzetük-re eszmélve, hűek maradjanak vál-lalt eszmei és írói következetes-ségükhöz, mégis ezen a több sza-badosságot engedélyező műfajon túl-nőnek vagy talán helyesebben túlkanyarodnak. Regényes korraj-zot írnak. Köves Tibornál az utazás nemcsak gondolati élmény, hanem valóságos szenvedély is. Szinte fog-lalkozás. Ezzel a gyakorlatiassággal vág neki Európának. Az olvasó már-már felkészül arra, hogy most végre tartalmas uti-élményeket kap, amelyben, ha nem is a táji kép vagy a polgári utas szabályos uta-zása, de az író tapasztalati imp-ressziója lesz a fontos. Mithelyt azonban az író túl van a megérke-zésen, hogy úgy mondjam az uta-zás technikai részén, azonnal teore-tikussá válik. Az utazás szenvedé-lyén át valóságos utazási elméletet teremt. Kísérlete mulatságos és ha tulzásaiban, sokszor erőltetett na-sonlataiban sok is a frissesség, mind-ez elsősorban könnyedén odavetett világkultúrájának bizonyítása, hogy nemcsak eredeti módon utazik, de a saját pillanatnyi ötleteivel gon-dolkodik. Vannak ugyan utmutatói, így elsősorban Paul Morand, aki-

nek minden ország és minden táj alkalom arra, hogy felettük csil-logóan szellemes, itt-ott elevenre is tapintó, nyugtalanító itéletet mondjon. A mi írónkat elsősorban mégis csak maga az utazás, no meg az utas érdekli. Minden utas egy külön tanulmányfeje. Nyolc ti-pusa — a hódító, a polgári, az ál-modozó, a menekülő, a beníentes, a szenvedélyes és végül az önarc-képül készült érzelmes utas — mu-latságos ürügy arra, hogy rajtuk keresztül mondja el mindazt, amit az utas és a város viszonyából lá-tott. Mert Köves Tibort az utazás szenvedélye kizárólag a városok felé tereli, a társadalmat és az in-tellektust összefforrasztó azon met-ropolisok felé, amelyeknek reális ta-nulságában minden utas az életfor-májától menekülni akaró polgár mikroszkopikus képét láttatja. A hódító utas: a város benmszülőttei-hez az erély és a szigorúság ál-larcában közeledik. A polgár: a város dolgos életébe kíván szürkülni. Az álmodozó: a város lelki világát ke-resi és életveszélyes sikátorokban sétál. A menekülő: fűrészpórral fel-hintett táncodályokban vérszegény varrólányokkal táncol. És így to-vább... Az érzelmes utas, akinek heves kalandja London, szerelme-se Párizs, menyasszonya Róma és huga Firenze — az ösztönös utazó. Könnyű irodalmi képekben próbál gondolkodni. Öszintén meg is mond-já, hogy tulajdonképen »semmi igazságot, lényegét nem fejez ki.«

Köves Tibor gondolkodásában és utazási szenvedélyének játékos-ságában sok az afficiálásra való tö-rekvés is, a megismerő utasnak a város által önmagát kizozni aka-ró az az állapota, ami a feltartóz-hatatlan érzelemfolyamatnak elindi-

tója. Egy kicsit lehangelő is a »Csavargók menetrendje«. Miért kell minden jámbor emberkének, ha vonatra ül, szinte csavargóvá lenni és a hétköznapi dzsungeléből olyan utvesztők felé bukdácsolni, amelyeken ha sok is az elmélkedés lehetősége, maga az élmény, a kézzelfogható impresszió sajnálatos módon elsikkad. Kár érte. Vannak képei, felvillanásai, amelyekből arra következtethetünk, hogy kevesebb elmélettel és szerényebb dialektikával nagyszerű utikönyvet tudna írni. Ehhez azonban elsősorban arra lenne szüksége, hogy az embereket kissé háttérbe szorítva, utazási élményeiből inkább az örök hóval borított hegyeket fehéreltesse felénk.

Könyvének legelgondolkodatóbb része a »Csavargók« gyűjtőcím alatt rohangálók, akiket Nációtól, a pesti moziportástól a Cagliostro családjánál álnév alatt kopogtató Goetheig egybevon. Ezekből a studiumokból a csavargásba kószolt emberek sorsa és a folyton változó világ lelkendező figyelése szól hozzánk, az a végtelen országut, ami, mint a Gorkijok, a Hamsunok, a Panait Istratik és a Jim Tullyk példái igazolják — a költők álmvilágáig ér. Lehetetlen észre nem venni, hogy az író valami megmagyarázhatatlan nosztalgia hívja a csavargók közé, a folytonos menetelésre való rendeltetésnek azzal a törvényszerűségével, amely végül is a megváltás stációjához juthatna. Az út, ami odáig vezet, lényegesen elűt a »Csavargók menetrendje« erősen intellektuális művészetétől és az »érzelmes utas« fellobbanásaitól.

✱

VLADETA POPOVICS ANGOL TANULMÁNYAIRÓL

(»Bernard So i drugi eszeji.« Koszta Mihajlovićs könyvkiadó, Beograd.)

Vladeta Popovics a délszláv szellemi területen ma kétségkívül az angol irodalom legalaposabb ismerője. Lelkének, gondolkodásának minden gyökérszállával mélyen beleszőtt a szigetország nagyszerű szellemvilágába s rajta keresztül szívódott a délszláv irodalomba az a sok új ismeret és egyre bensőbb érdeklődés, amellyel az angol irodalom és gondolkodás minden mozzanatát kísérik. Néhány évvel ezelőtt megjelent tanulmánykötetében, a »Kroz engleszki književnost«-ban — amelynek legjelentősebb tanulmányai a Byron, Thackeray, Rossetti és Browning voltak — az oly kevésbé ismert egyéniségekről adott nagyszerű portrékat. Irodalmi arcképeiből az életrajznak s a költői fejlődésnek azt a lendületesen összefogott formáját kapjuk, amelyből tulajdonképpen mindig két arc néz felénk: a tanulmányozott író és azé, aki ír róla. Ez a második arc azonban nincs plein-airban. Szerényen a háttérből néz felénk s csak akkor lép előtérbe, ha szükség van rajzának hajlékony vonalaira, utmutatásaira, amelyeket a katedrához szokott tartózkodó hangjának elmélyüléséből is itt-ott feltörő melegsége színesít. Illik rá a megállapítás, hogy csak arról ír, akit szeret, aki pihenő óráinak, meghitt tanulmányainak csendjét betöltötte s aki érzéseinek, gondolatainak kifejezéséhez, egyénisége beteljesedéséhez segítette.

Az itt elmondottak vonatkoznak

mőst megjelent új könyvére is, amely azért is ér közelebb hozzánk, mert részint kortársainkról, részint pedig azokról az írókról, gondolkodókról és a tudományos lelkéismeretnek minden adatszerűségével alátámasztott szellemi-esztétikai élményekről számol be, akik, illetve amelyek a XX. század angoljának jobb, maradéktalanabb megértéséhez vezetnek. Vladeta Popovics új angol tanulmányai valóságos szimbolikus híd Délkelet Európából át a csatornán, az angol szellem felé, amelyre napjainknak olyan megrendítő válságában bizalommal és a jobb Európába vetett hitünk minden nosztalgijával tekintünk. Ezeknek a tanulmányoknak során az irodalmi kritika magasabb, emberibb kritikává szélesedik. Bátran az angol élet kritikáinak is nevezhetnénk, annak a szilárd műalkotásnak, amely Vladeta Popovicsnak a modern essay felé haladó útjára mutat. Vegyük elő például a könyv címét adó tanulmányt: Bernard Shawról, a reformátorról szólót. Szindarabjait veszi benne sorra, hogy azoknak gondolatkörébe, tendenciába bevilágítva, tulajdonképpen azt bizonyítsa, hogy ez a sokaknak csak nyelvváltó, goromba öregur, a mai ember műveltségének és a mai színház omladozó értékének megingathatatlan tartozéka. Alakjai nemcsak felsőbbrendű intellektualitásból adódó költői erejének korszerűségét, de annak a fábiansi szellemből fakadó világszemléletét tükrözik vissza, amelyet épen szindarabjaival kapcsolatban magyarnévű életrajzírójához, Frank Harrishoz írott egy leveleiben így formulázott: »A színház feladata, hogy felzakkassa és gondolkodásra, szenvedésre készítse a nézőt. Meg-

kacagtatni? Ez minden bolondnak sikerülhet». A Shaw tanulmányának érdekes pandántja a Galsworthy drámáiról írott, alig négyoldalas világos okfejtésű miniatűr essay. (Mennyire irigylem ezért Vladeta Popovicsot! Megtanult nemcsak angolul gondolkodni, de angolul írni is. Pár mondatban annyi mondanivalót tömörít, amihez nekünk mondatok láncolata szükséges.) Szerencsés gondolat is volt Galsworthy drámáin keresztül a társadalom merész kritikusául bemutatni és a »Loyalties«, no meg az »Ezüst szelence« tartózkodása mögött is rejtőző, igazságot, új társadalmat és életet hirdető felfogására mutatni. Hiszen mifelénk legfeljebb az angol vidéki tájak melankolikusanak és kis udvarházak rezignációjába burkolódzó regényíróinak ismerik. Hozzám, mit tagadjam, a Stevenson-tanulmány áll a legközelebb, amelyben a romanticizmusból a realizmushoz megtért írónak — vajjon megróna-e érte Vladeta Popovics, az angol irodalom tanára, ha a pikareszknek ezt a nagyszerű követőjét Scotthoz hasonlítanám? — regényírói műhelytitkairól beszél és autobiográfiai jegyzeteit idézi. Nekem Stevenson különben is utóbbi éveim legjelentősebb irodalmi ráta-lálása és alakjai közül: a nyers kapitány, az izákos csónakos valóságos barátain. Pihenő óráim felüdülése a »Will o' Mill« és gyermekverseiben, sajnos csak fordításban olvasom, sok gyönyörűséget kapok. Ezért is valóságos szenzációként hatott rám a Stevensonnak előttem teljesen ismeretlen essayjére való utalás.

Sajnos, nem tudok Vladeta Popovics minden tanulmányával olyan behatóan és olyan részletesen fog-

lalkozni, ahogy azt szeretném, mert hiszen akkor az »Irodalmi Szemle« rovatból folyóiratunk főrészébe kellene átugrani és »Vladeta Popovics és az angol szellem« címen külön tanulmányt írni. Tulajdonképpen ez lenne hozzá méltó. Addig is, amíg ezt érdemesebb, alaposabb angol ismeretekkel rendelkező végzi el helyettem, sietve hadd írjam még ide, hogy a Kipling dzsungeltörténetei valóban nem a primitív életmód dicsőítései, hanem amire a tanulmányíró olyan élespontosan rámutat: a dzsungel minden lakójának — embernek és állatnak — közösségében megmutatkozó az az ősi életforma, ami a kis Mauglit az emberek elől ujra a farkasok, a párducok közzé visszaviszi. Kipling különben is az angol epika nagy szükségletének hatalmas tárháza: a lélekből a kalandig és a kalandtól a lélekig érő regényes világnak nagyszerű festője, ami mögött sokszor »lesser breeds without the Law«, a törvény nélküli silányabb fajta feletti *nemes* uralom eszméje

lebeg. (Európa sok volt önálló kis népe örülhetne, ha ma az indiaihoz hasonló uralom alatt élhetne!)

Egy korábbi kis tanulmányára akarom még itt a figyelmet ráirányítani, a »Poezija kao zivotna potreba«-ra, amit új könyvébe átmentett. Aki a líráról és a mai emberről ilyen gondolatársítással beszél s aki Anno 1940 még leírja azt, amire 1929-ben gondolt: »najdublja poezija i szustina religija su jedno isto — az a világ bőszi viharzásán át ma is hallja azt a kiolthatatlan zengést, amely a szeretetnek és az emberségnek mindenek felett diadalmaskodó hatalmáról dalol. Mindezt minden különösebb hangsúly nélkül, szinte hal'kan, a kitünő tanár és a pozitíven gondolkodó megállapításaival adja. Nem is kápráztat stílusmutatványokkal. Egyszerűen, világosan beszél, a nyelvi kifejezésnek azzal a sima árnyalatával, amely minden hőfok nélkül is, alakjai és tárgyai iránti szeretetet érezteti.

KÁZMÉR ERNŐ

TARTALOM-MUTATÓ

(1939. V. 1. — 1940. III. 31.)

VERSEK:

ARATÓ ENDRE:	Rézkarc	454
Itt van a vers, egészen a	Jessenin	63
szívemből	Láz	96
Eső Szlovéniában		
Morse-jelek		
550		
BERÉNYI JÁNOS:	REMÉNYI JÓZSEF:	
Bűnbánat a tivornya után..	Kalandregény	265
Még egy kirándulás	Mozart	266
Hintómat még egyszer el-	Talány	331
küldöm	A »széplelkű« költő	332
Visszamegyek az ős-sejtig..	E. A. Poe olvasása közben ..	333
Ha köztünk járnál	Valóság	334
Sírkő	Ars poetica	335
Tiszta kézfogás	Történelmi pillanat	335
12	Yankee barátom nem láthatta	
	a Louvret	507
	Polinéziaiak	508
	Japán gyümölcsárús	556
	A santamonikai »strand« ..	557
	Seneca	558
	Kalifornia	581
	A sanfranciscoi kínai negyed-	
	ben	582
	Mojave sivatag	6
	A halál pítvara	7
	Trimalchio	86
	Szabadság	86
CSÉPE IMRE:	SZÖNYI KÁLMÁN:	
Üzenet a temetőből	Emlékezés	235
A multak szárnyán	Büntudat nélkül	389
27		
CSUKA JÁNOS:		
Európai nyár		
437		
DUDÁS KÁLMÁN:		
Velünk a hold		
330		
Bucu		
330		
Sztoikus mérleg		
428		
Vigasztalan		
472		
Magános gula		
483		

VERS FORDÍTÁSOK:

DUCSITY—FRANYÓ:	RIMBAUD—FORGÁCH:	
Tengenparti fűz	Faun-fej	119
Nyárfák		
356		
ILITY—SZIRMAI E.:	SANTITY—SZIRMAI E.:	
Békeangyal	Maradjatok itt!	566
484		
ILITY—FRANYÓ:	SZTEFÁNOVITY—AMBRUS:	
Este a hajón	Utód	357
549		

Mindennapi kenyér	357
Szomorú nap	429

VRANYESEVITY—KRISTÁLY:	
Gyermekek játék nélkül ..	123

SZTEFÁNOVITY—FRANYÓ:	
Dal a zürichi tavon	549

REGÉNYEK, REGÉNYRÉSZLETEK:

HAVAS KÁROLY:		A Tibor-sorozatból	19
Öreg ház a csirkepiacon	225	» » »	67
» » » »	337		
» » » »	438		
» » » »	477	MUNK ARTUR:	
» » » »	31	Huszéves találkozó	278
» » » »	87		
KISBÉRY JÁNOS:		RADÓ IMRE:	
A Tibor-sorozatból	523	Visszavonom az életemet ..	358
		» » »	430

NOVELLÁK:

BERÉNYI JÁNOS:		LUCIA:	
A biklavári ördögkaland ..	217	Boldogság	536
BÖRCSÖK ERZSÉBET:		MAJTÉNYI MIHÁLY:	
Emberek a Karas mellől ..	473	Jakab, a késes	551
Egy koszorú	502	Oruc Péter	57
CZIRÁKY IMRE:		TIMÁR FERENC:	
Kaland a tarlón	267	Apróságok egy emberről ..	559
Protekció	457		
Emelketett az Isten dicsősé- gire	510	THURZÓ LAJOS:	
		Baka István házat épít ..	562

LEVELEK:

REMÉNYI JÓZSEF:	
Sanfranciscoi levél	449
Neworleansi képeslap	64

SZINDARAB, EGYFELVONÁSOS

NÉMETH LÁSZLÓ:		NEMES KÁZMÉR:	
VII. Gergely (Befejezés) ..	193	A képiró	8
Papucs hő	305		
»	409		

T A N U L M Á N Y O K :

BARTHA KATALIN DR.:

Egy elfelejtett magyar népsziget: a szlavóniai magyarság 77

BARTUCZ LAJOS DR.:

A magyarság faji összetétele 257

BÉKÁSSY GYÖNGYI:

A magyar zene rokonsága .. 273

DEÁK LEÓ DR.:

A kisebbségi kérdés megvilágítása 241
A visszatelepítés 40

KÁZMÉR ERNŐ:

Babits 212

Szilvia Sztrahimir Krány-csevis 349

Knut Hamsun 401

A lélekelemzés egyéni, társadalmi és irodalmi hatóerejéről 465

Asszimiláció az irodalomban 531

Milan Rakity 111

SZIRMAI KÁROLY:

Csuka Zoltán költészete .. 119

SZÓNYI KÁLMÁN:

Németh László szerepe és a

VII. Gergely 28

VERÉB LÁSZLÓ DR.:

Csak mi mondhatjuk meg, hogy kik vagyunk! 517

Tegnap és ma 102

C I K K E K :

BÉKÁSSY GYÖNGYI:

Új megértés 497

CZIRFUSZ MIKLÓS:

Magyar élet, magyar munka! 36

Jövőépítés 92

GYÖNGYÖSI DEZSŐ:

A grammatikai kérdés 13

HERCEG JÁNOS:

Műkedvelők 346

HORT DEZSŐ:

Az európai 485

KASS LÁSZLÓ:

A világpolitikai helyzet .. 289

Órségen 597

MANOJLOVITY TÓDOR:

Horthy Miklós admirális jubileuma alkalmából 124

NÉMETH LÁSZLÓ:

Budapest meghódítása .. 254

SZEGEDI EMIL:

Megjegyzések 292

VETŐ GYÖRGY:

Az ő igazi arca 567

S Z I N H Á Z I K R I T I K A

KASS LÁSZLÓ:

Muskátli 1

KÖNYVISMERTETÉS, KÖNYVKRITIKA :

ARATÓ ENDRE:

Gál László verseskönyve ..	595
Czakó Tibor versei ..	596
Huszár Sándor versei ..	596

HAVAS KÁROLY:

A kenyér bibliája ..	109
----------------------	-----

KÁZMÉR ERNŐ:

Szabó Lőrinc: Harc az ün-	
nepért ..	236
Harsányi Zsolt: Magdolna ..	238
Zs. Milicsevity: Knjževne	
kronike ..	298
Schöpfung Aladár: Vihar az	
Akváriumban ..	300
Tamási Áron: Szülőföldem ..	301
Mikes Margit: Költő a kony-	
hán ..	303
Áprily Lajos: A halhatatlan	
írás ..	390
Németh László: Alsóvárosi	
bucsu ..	391
Cs. Szabó László: Magyar	
néző ..	393
Nyíró József: Mádéfalvi ve-	
szedelem ..	395
Török Sophie: Nem vagy	
igazi ..	397
Roder Martin du Gard: Egy	
délek története ..	398
Pálffy János emlékezései ..	442
Kolozsvári Grandpierre Emil:	
Alvajárók ..	444
Mauriac: Mammon ..	446
Asztalos István: Elmondja	
János ..	491
Martin Gumpert: Dunant ..	492
VI. Velmár-Jankovity: Pogled	
s Kalemegdana ..	494

E. F. Sillanpää ..	583
Csathó Kálmán: Szita-utca 25	586
Márai Sándor: A szegények	
iskolája ..	587
Lin Jutang: A bölcs mosoly	589
A. Duff Cooper: A nyugati	
hadszintér ..	592
Nikola Trajkovics: Szveta	
Pečka három csodája ..	594
Mityun M. Pavityevity: A cr-	
nagoraiak mesékben és anek-	
dótákban ..	595
Thurzó Gábor: Az adósság	41
Matolcsy Andor: Gyávaság	42
Rónay György: Lázadó an-	
gyal ..	44
Jean Giono: Zeng a világ ..	45
Török Sándor: Fabr'czi a	
kötéltáncos ..	135
Szántó György: Volgalal ..	137
Francis Brett Young: Med.	
univ. dr. Bradley ..	140
Rachel Field: Egy asszony	
három élete ..	142

KISBÉRY JÁNOS:

Börscsök Erzsébet: Eszter ..	490
Remenyik Zsigmond: Vész és	
Kaland ..	134

RICHTER NÁNDOR:

Dudás Kálmán: Déli szél ..	39
----------------------------	----

SZIRMAI KÁROLY:

Babits Mihály: Jónás könyve	99
Szemlér Ferenc: Más csilla-	
gon ..	131

VEÖRES SÁNDOR:

Két jugoszláviai verseskönyv	129
------------------------------	-----

E G Y É B :

Jelentés a Kalangya szerb-	
horvát nyelvű regénypályá-	
zatáról ..	230

Kéziratküldők figyelmébe!

A szerkesztőség kéziratokat senkinek nem ad vissza, kéziratküldők leveleire csak abban az esetben válaszol, ha írásuk azt indokoltá teszik.

1940. Április

KALANGYA

4 Szám

Odgovorni urednik: — Felelős szerkesztő: RADÓ IMRE

A KALANGYA minden közleményéért írója felel. — Szerkesztik:

SZIRMAI KÁROLY és DRASKÓCZY EDE

Felelős kiadó: SZIRMAI KÁROLY. Szerkesztőség és kiadóhivatal
postai cím Novi Vrbász 2 (Sečerana)

A szerkesztőség kéziratokat nem küld vissza.

Štampa Minerva D. D. nyomása — Za štampariju
odgovara — a nyomásért felel: Nagy Aleksandar